

БЪЛГАРСКА НАРОДНА БАНКА

ГОДИШЕН ОТЧЕТ • 1995

Издание на Българската народна банка
1000 София, пл. „Княз Александър Батенберг“ № 1
Телефон: 85-51
Телекс: 24090, 24091
Факс: 880558, 884401
Печат: Полиграфична база на БНБ

**Уважаеми г-н Председател
на Народното събрание!
Уважаеми госпожи и господа
народни представители!**

В съответствие със Закона за БНБ, член 1, алинея 2 Българската народна банка се отчита за дейността си пред Народното събрание. Имам честта да ви представя съгласно член 54 от споменатия закон Отчета на Българската народна банка за 1995 година.

**Любомир Филипов
Управител на Българската
народна банка**

РЪКОВОДСТВО НА БЪЛГАРСКАТА НАРОДНА БАНКА

ЧЛЕНОВЕ НА ПЛЕНАРНИЯ СЪВЕТ

проф. Тодор Вълчев¹
Венцеслав Димитров
проф. Георги Петров
Димитър Костов
Деян Попов
Ганчо Ганчев

Любомир Филипов²
Милети Младенов
Ганчо Колев
Камен Тошков
Розалина Нацева
Стоян Шукеров
Борислав Стратев

ЧЛЕНОВЕ НА УПРАВИТЕЛНИЯ СЪВЕТ

проф. Тодор Вълчев¹
Любомир Филипов²
Милети Младенов
Ганчо Колев

Камен Тошков
Розалина Нацева
Стоян Шукеров
Борислав Стратев

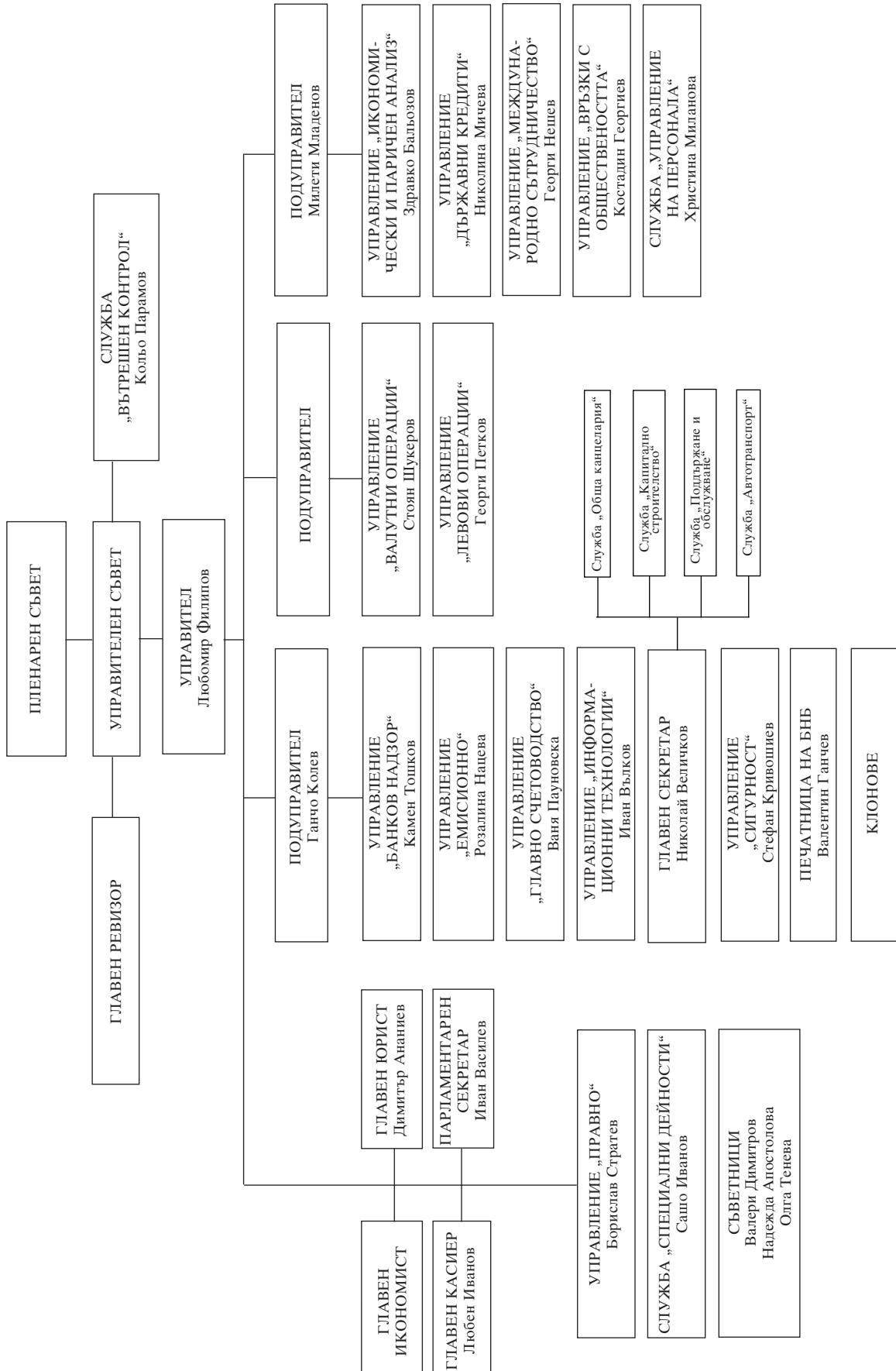
---

¹ Проф. Тодор Вълчев е управител на БНБ, член на Пленарния и Управителния съвет на банката до 24 януари 1996 г.

² Любомир Филипов е управител на БНБ от 24 януари 1996 г.

Организационна структура на БНБ

(към 1 април 1996 г.)

Съдържание

I. Основни тенденции в развитието на световната икономика	
1. Развити страни	11
2. Страни в преход към пазарна икономика	13
3. Развиващи се страни	16
II. Обща характеристика на икономиката	
1. Брутен вътрешен продукт	19
2. Заетост	22
3. Доходи и разходи на населението	26
4. Цени	29
5. Външна търговия	35
6. Платежен баланс	40
7. Външен дълг	42
III. Фискална политика	
1. Консолидиран държавен бюджет	47
2. Бюджетен дефицит	48
3. Финансиране на бюджетния дефицит	49
4. Вътрешен държавен дълг	52
IV. Парична политика	
1. Парично предлагане	57
2. Резервни пари и паричен мултипликатор	59
3. Вътрешен кредит	62
4. Парични инструменти и паричен пазар	64
5. Лихви по операциите на търговските банки	70
6. Емисионна дейност	73
7. Валутна политика	76
V. Банков надзор	
1. Лицензиране	88
2. Текущ контрол	88
3. Инспекции	89
4. Състояние на банковата система	90
VI. Финансови резултати от дейността на БНБ	103
VII. Развитие на банковата и платежната система	
1. Развитие на платежната система	111
2. Правно регулиране на банковата дейност	112
3. Връзки с международни финансови институции	113
4. Персонал и квалификация	114
VIII. Основни насоки на паричната политика	
през 1996 г. и 1997 г.	117
Приложения	127

Абревиатури

БВП	<i>брутен вътрешен продукт</i>
БИСЕРА	<i>Банкова интегрирана система за електронни разплащания</i>
БОРИКА	<i>Банкова организация за разплащания с използване на карти</i>
БУС	<i>банков унифициран стандарт</i>
ДБ	<i>държавен бюджет</i>
ДВ	<i>„Държавен вестник“</i>
ДОО	<i>Държавно общество осигуряване</i>
ДФРР	<i>Държавен фонд за реконструкция и развитие</i>
ДЦК	<i>държавни ценни книжа</i>
ЕАСТ	<i>Европейска асоциация за свободна търговия</i>
ЕБВР	<i>Европейска банка за възстановяване и развитие</i>
ЕИБ	<i>Европейска инвестиционна банка</i>
ЕС	<i>Европейски съюз</i>
ЗБКД	<i>Закон за банките и кредитното дело</i>
ЗДБ	<i>Закон за държавния бюджет</i>
ЗУНК	<i>Закон за уреждане на необслужваните кредити, договорени до 31 декември 1990 г.</i>
КУБС	<i>Комисия по унификация и банкови стандарти</i>
ЛИБОР	<i>лондонски междубанков лихвен процент</i>
МБИС	<i>Международна банка за икономическо сътрудничество</i>
МВФ	<i>Международен валутен фонд</i>
МИБ	<i>Международна инвестиционна банка</i>
МС	<i>Министерски съвет</i>
МТВС	<i>Министерство на търговията и външноикономическото сътрудничество</i>
МТСГ	<i>Министерство на труда и социалните грижи</i>
МФ	<i>Министерство на финансите</i>
НС	<i>Народно събрание</i>
НСБ	<i>Национален сметкоплан на банките</i>
НСИ	<i>Национален статистически институт</i>
НСС	<i>Национални счетоводни стандарти</i>
ОЛП	<i>основен лихвен процент</i>
ОИСР	<i>Организация за икономическо сътрудничество и развитие</i>
РБ	<i>републикански бюджет</i>
СБ	<i>Световна банка (Международна банка за възстановяване и развитие – МБВР)</i>
СИВ	<i>Съвет за икономическа взаимопомощ</i>
СПТ	<i>специални права на тираж</i>
ТБ	<i>търговска банка</i>
ФБК	<i>финансово-брокерска къща</i>
ЦИЕ	<i>Централна и Източна Европа</i>

I. Основни тенденции в развитието на световната икономика

Благоприятните тенденции, наблюдавани в развитието на световната икономика през 1994 г., се запазиха и през 1995 г. Според оценки на Световната банка и МВФ *световното производство* продължи да расте с темпа, характерен за предходната година – 2.8%. Този реален растеж е само с 10 базисни пункта по-нисък от средния за периода 1981 – 1990 г. и два пъти по-висок от средния за 1990 – 1993 г. Тези данни свидетелстват за окончателно преодоляване на рецесията в световното стопанство от началото на 90-те години и за възстановяване на дългосрочния му тренд. *Световната търговия*, измерена чрез реалното увеличение на световния износ, отново регистрира неочеквано висок растеж – 9.1%. Този темп е само с 10 базисни пункта по-нисък от този отпреди година и повече от два пъти по-висок от средния за периода 1981 – 1990 г.

През 1995 г. всички *развити държави* (с изключение на Япония) се намираха във фаза на икономически подем, съпроводен с леко намален, умерен темп на растеж на БВП, относително малка инфлация, ниски равнища на номиналните и реалните лихвени проценти и уравновесени около дългосрочните курсообразуващи фактори съотношения между основните международни валути. Главните стопански проблеми на тази група държави са свързани с упорито високата безработица и продължаващия процес на фискална консолидация. Всички *бивши социалистически страни, извършиващи преход към пазарна икономика* (с изключение на Русия и няколко други бивши съветски републики), възстановиха икономическия си растеж след дълбоката структурна криза от началото на 90-те години, овладяха в голяма степен инфлацията, намалиха лихвените равнища и (в по-малка степен) безработицата. Тези страни обаче все още не успяват да се справят с хроничните дефицити на държавния бюджет и текущата сметка. През 1995 г. *развиващите се държави* също отбеллязаха пореден, относително стабилен за последните две-три години реален растеж.

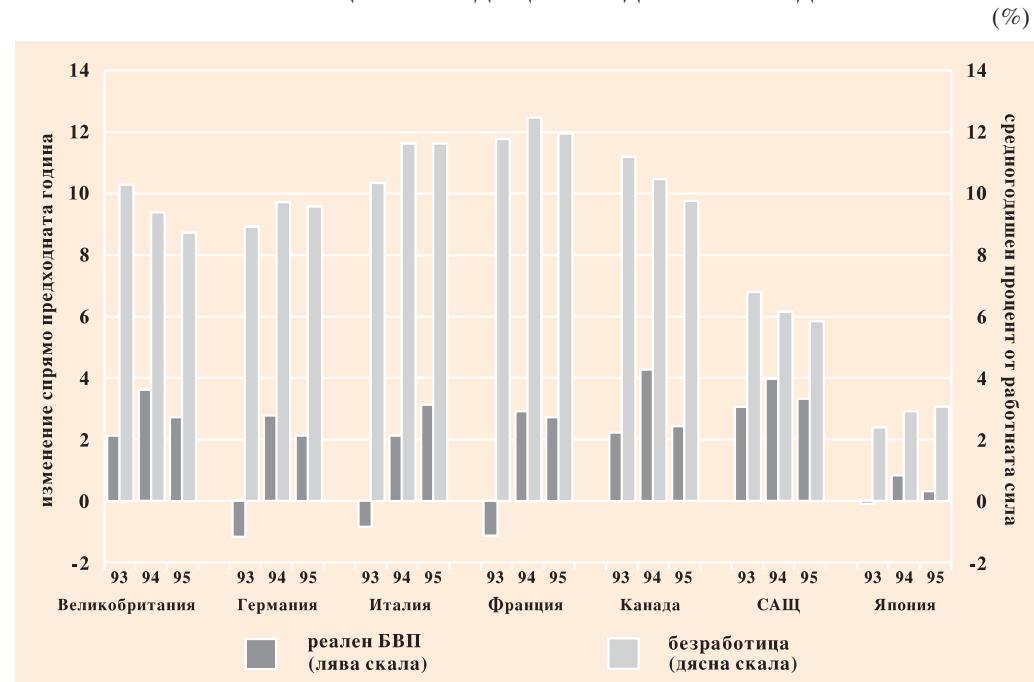
Според прогнозите на Световната банка, МВФ, ОИСР и други авторитетни международни институции през 1996 г. ще се наблюдава отново растеж на световното производство (с около 3%) и на световната търговия (с около 7.5%). Благоприятната външна среда, очертала се през 1995 – 1996 г., предоставя нови възможности за увеличаване на износа и производството и за укрепване на достигнатия темп на реален растеж на българската икономика.

1. Развити страни

След бързото възстановяване на икономиките на повечето развити страни през 1994 г. през 1995 г. бе наблюдавано забавяне темповете на растеж в почти всички от тях. Въпреки това те остават относително високи (2 – 3%), при производство, близко до потенциалното. Те могат дори слабо да се ускорят през 1996 г., без да има опасност от корекция във възходяща посока на инфационните очаквания. Равнището на основните лихвени проценти продължи да намалява, стимулирайки растежа, като почти във всички страни, възползвайки се от благоприятната пазарна конюнктура, бяха предприети средносрочни и дългосрочни мерки на фискална консолидация, които съдействаха на свой ред за понижаването на лихвените проценти. Ситуацията на трудовия пазар обаче (особено в Европа) се оказва слабо адаптивна към положителните макроикономически изменения. Дори евентуално ускоряване на

икономическия растеж не се очаква да доведе до сериозно намаление на високата (над 10%) норма на безработица.

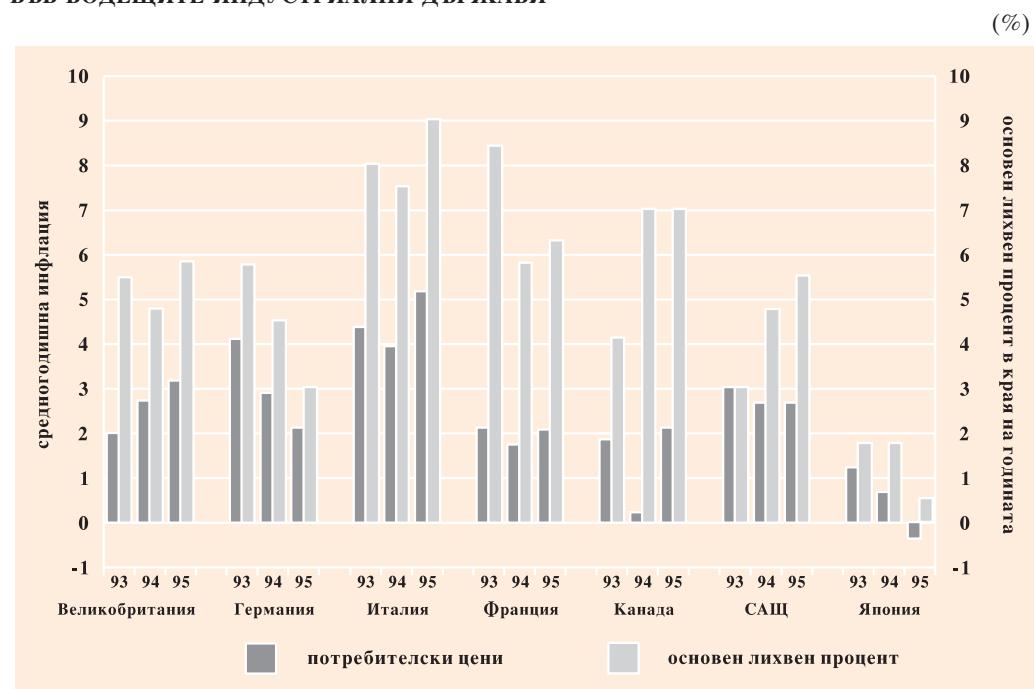
РЕАЛЕН БВП И БЕЗРАБОТИЦА ВЪВ ВОДЕЩИТЕ ИНДУСТРИАЛНИ ДЪРЖАВИ*

* Данните за 1995 г. са по предварителни оценки.

Източник: ОИСР, МВФ.

ИНФЛАЦИЯ И ОСНОВЕН ЛИХВЕН ПРОЦЕНТ ВЪВ ВОДЕЩИТЕ ИНДУСТРИАЛНИ ДЪРЖАВИ*

* Данните за 1995 г. са по предварителни оценки. За Великобритания е използван лихвеният процент на паричния пазар.

Източник: ОИСР, МВФ.

Западна Европа

Независимо от забавянето на растежа в Западна Европа повечето икономики от региона функционират близко до равнището на нормалното натоварване на производствените мощности. Инфлацията се запазва на изключително ниски нива – средно около 2.5%. Лихвените равнища в повечето от тези

държави също са необичайно ниски за последните няколко години и са стимул за инвестиции и растеж. Най-сериозният проблем в региона остава хроничната висока безработица. Във връзка с приближаването към фискалните критерии на Маастрихтския договор някои западноевропейски държави ще бъдат изправени пред необходимостта от преодоляване на относително високите бюджетни дефицити.

През 1995 г. най-съществено забавяне в темповете на растеж на производството – с повече от 1 процентен пункт до около 2.7% (все още относително висок темп за западноевропейските страни) – бе характерно за *Великобритания* – страната, която първа в Западна Европа излезе от рецесията. Това се дължи на намаления растеж на износа вследствие забавянето на икономическата активност по целия свят и на рестриктивната парична и фискална политика. През 1996 г. не се очакват съществени изменения в макроикономическата характеристика на страната. Слабо спаднал (с 20 базисни пункта) растеж на реалния БВП през 1995 г. (2.1% при предварително очакван 2.8%) отчете *Германия*. Забавянето се отдава на намалелите инвестиции, свързани с високото равнище на заплатите, и рязкото поскъпване на markата в началото на годината. Слабо се понижи и безработицата. Поредното затихване на инфляцията позволи разхлабване донякъде на паричната политика, предизвикало спадане на основните лихви. Очакванията са за известно ускоряване на растежа през 1996 г. Забавяне в темповете на стопанския растеж бе наблюдавано и във *Франция*. През 1995 г. в страната също бе постигнато слабо намаление на безработицата. Повишение обаче отбелязаха лихвените проценти – най-много краткосрочните, потискайки потребителското търсене и инвестициите. Проблеми се очертават и с бюджетния дефицит поради щедрата система на социално подпомагане. Единствено в *Италия* (една от четирите най-мощни икономики в Европа) БВП не забави темпа си на растеж, а го ускори – с близо пункт до 3.1%, главно поради повишени инвестиции и увеличение на износа. Ускори се обаче и инфляцията, докато безработицата остава далеч над оценките за естествената ѝ норма в страната.

САЩ

Нехарактерно бързият растеж на икономиката на САЩ, отбелязан през 1994 г., бе овладян през 1995 г. и сведен до малко над 3% (с близо пункт по-малко от предходната година). Инфляцията слабо намаля и достигна нетипично ниски равнища в сравнение с аналогични фази на предходни икономически цикли. Безработицата също спадна с половин процентен пункт, стабилизирайки се около оценките за естествената ѝ норма. Вследствие на кризата в Мексико щатският долар се понижи рязко през пролетта, но в края на есента и началото на зимата възстанови своето равнище. Поредно съкращаване отбеляза бюджетният дефицит. Прогнозите за 1996 г. сочат слабо нарастване на растежа при стабилност на инфляцията и несъществено понижение на дефицита по текущата сметка.

Япония

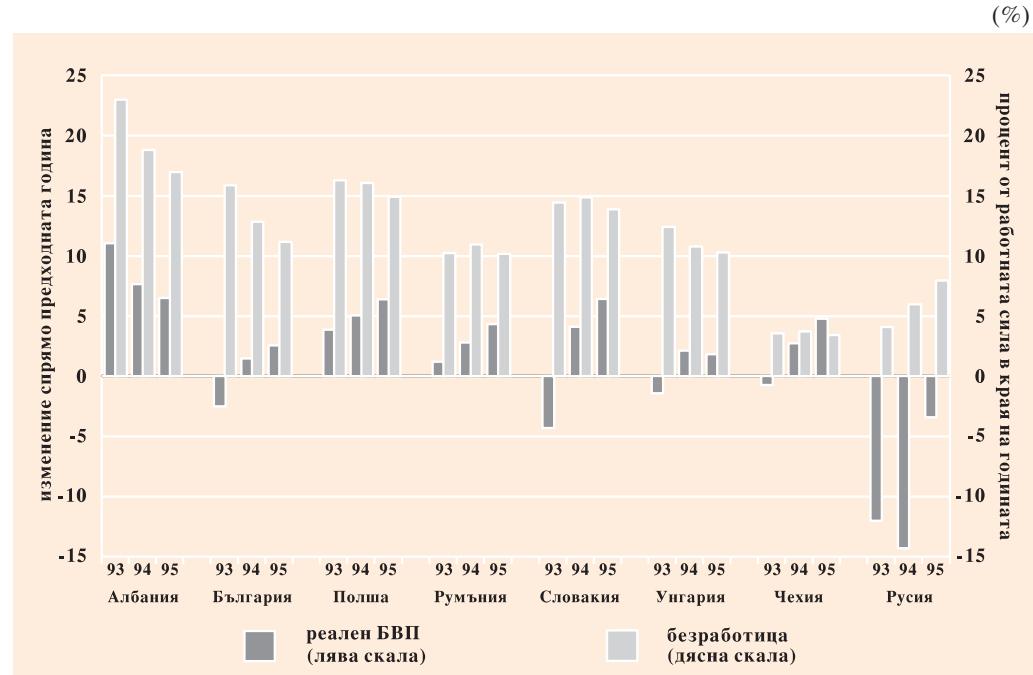
Икономиката на Япония, въпреки че в началото на 1995 г. даде признания за излизане от продължителния застой, отново не съумя да премине във фаза на възстановяване. Оценките за реалния растеж на БВП през 1995 г. са малко над нулата при незначителна дефлация и леко покачване на безработицата. Разхлабването на паричната политика (станало необходимо и поради необичайно силната през първото полугодие ѹена) и поредният пакет от мерки на фискалната политика за стимулиране на оживление в производството, чието въвеждане започна от септември 1995 г., се очаква да имат ефект през 1996 г., когато се предвижда растеж на японския БВП от около 2%.

2. Страни в преход към пазарна икономика

През 1995 г. почти всички държави, извършващи преход към пазарно стопанство, затвърдиха икономическия растеж, постигнат през 1994 г. Дори в Русия, Украйна и някои други бивши съветски републики, където спадът на

производството още не е преустановен, бяха наблюдавани чувствителни стабилизационни процеси, даващи повод скоро да се очаква стопанско оживление.

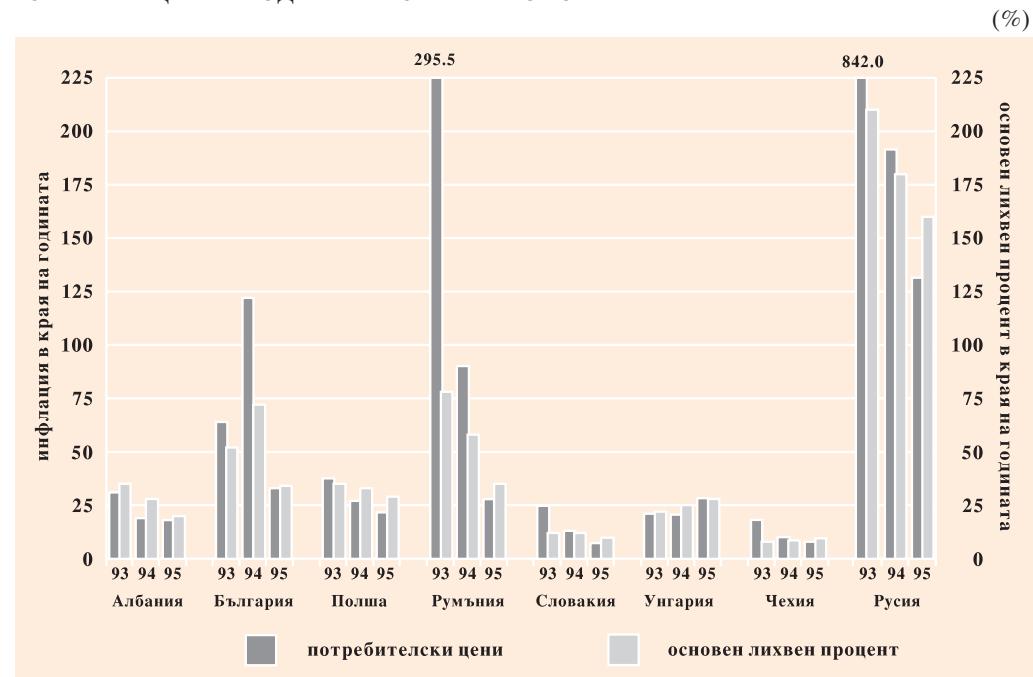
РЕАЛЕН БВП И БЕЗРАБОТИЦА В СТРАНИТЕ, ИЗВЪРШВАЩИ ПРЕХОД КЪМ ПАЗАРНА ИКОНОМИКА*

* Данините за 1995 г. са по предварителни оценки.

Източник: ОИСР, Банка за международни разплащания, ЕБВР, МВФ, ПланЕкон.

ИНФЛАЦИЯ И ОСНОВЕН ЛИХВЕН ПРОЦЕНТ В СТРАНИТЕ, ИЗВЪРШВАЩИ ПРЕХОД КЪМ ПАЗАРНА ИКОНОМИКА*

* Данините за 1995 г. са по предварителни оценки.

Източник: ОИСР, Банка за международни разплащания, ЕБВР, МВФ, ПланЕкон.

Централна Европа

Отново висок, но не толкова, колкото предварително се очакваше през 1995 г., бе темпът на растеж на реалния БВП в повечето страни от Централна Европа. Чехия остава страната с най-благоприятна макроикономическа ха-

рактеристика в сравнение с всички реформиращи икономиките си държави: безработицата, инфлацията и лихвените проценти се запазват най-ниски в региона. Фискалната политика продължава да не създава сериозни проблеми. Известни затруднения поражда платежният баланс: през 1995 г. текущата сметка бе слабо отрицателна, а по капиталовата сметка бе регистриран съществен приток на капитали, довел до натрупване на неефективно високо равнище на валутните резерви и до разхлабване на паричната политика (при стерилизация на капиталовите потоци) с възможни проинфлационни последици. *Полша* продължава да увеличава темповете си на растеж вече четвърта година. През 1995 г. тя има най-висок реален растеж на БВП сред страните, извършващи преход (около 6.5%), и бавно понижение на инфлацията и лихвените проценти. През 1995 г. по-съществен спад отбеляза безработицата, но се запазват, засега в умерени размери, дефицитите в държавния бюджет и по текущата сметка. И в Полша е актуален (но в по-малка степен) проблемът на Чехия с капиталовия приток и потенциалните проинфлационни ефекти от стерилизацията му. Почти не се подобряват макроикономическите показатели на Унгария. Растежът на БВП се забави до около 1%, инфлацията се ускори докъм 30%, безработицата слабо намаля. Сериозен проблем за унгарската икономика остават бюджетният и търговският дефицит въпреки известното им намаляване през 1995 г. За разлика от Унгария *Словакия* бележи значително подобрение на макроикономическите си параметри в сравнение с предходната година. Растежът на БВП от около 6% е близък до този на полската икономика, инфлацията е сведена до едноцифрен изражение, съизмеримо с равнището на инфлация в Чехия, бюджетният дефицит е съкратен до 3% от БВП, а текущата сметка е слабо положителна. Висока обаче, въпреки понижението през 1995 г., се запазва безработицата.

Балкански полуостров

На Балканския полуостров растежът на производството укрепна и се ускори. В *Албания* растежът на БВП през 1995 г. също е близък до този в Полша, а в *Румъния* и *България* – около два пъти по-слаб. Високи остават безработицата и инфлацията в Албания, докато в Румъния и особено в България тези показатели регистрират чувствително подобрение. Бавният и колеблив ход на приватизацията и пазарните реформи все пак крие опасност от обрат в благоприятните макроикономически тенденции в стопанствата на тези държави. Сред бившите югославски републики най-оптимистична макроикономическа картина отново се наблюдава в *Словения*. За повечето от тази група страни статистическата информация все още обаче не е достатъчно пълна и надеждна.

Републики от бившия СССР

През 1995 г. в републиките от бившия СССР също преобладават положителните стопански процеси. По степен на макроикономическа стабилизация *прибалтийските страни* (с изключение на Литва поради обрата в посока към финансова нестабилност) се доближават до централноевропейските. Дори в *Русия* и *Украина* вече се появиха признания за предстоящо икономическо оживление. В Русия спадът на производството бе редуциран до около 2% при очакван през 1996 г. положителен икономически растеж. Инфлацията остава трицифrena, но е съществено по-ниска от предходните години. Безработицата се увеличи до 8%, но все още не е достигнала по-високите равнища, характерни за бившите руски партньори от СИВ. Почти три пъти (до около 4% от БВП) е намалял бюджетният дефицит, а текущата сметка приключва 1995 г. със значително положително салдо от около 3.5 млрд. щ. д.

3. Развиващи се страни

С приобщаването на България към процесите на западноевропейската интеграция, отменянето на ембаргото над Югославия и постепенното възстановяване на външноикономическите връзки с бившите партньори от СИВ намалява значението на развиващите се страни. Въпреки това отделни държави или групи страни сред тях остават изгодни доставчици на суровини за българската икономика или пазари за експортно ориентирани български производства. Бързият темп на икономически растеж на развиващите се страни (средно 4.7% през 1995 г. и 4.9% през 1994 г.) е предпоставка за оптимизиране на външнотърговските отношения с тях.

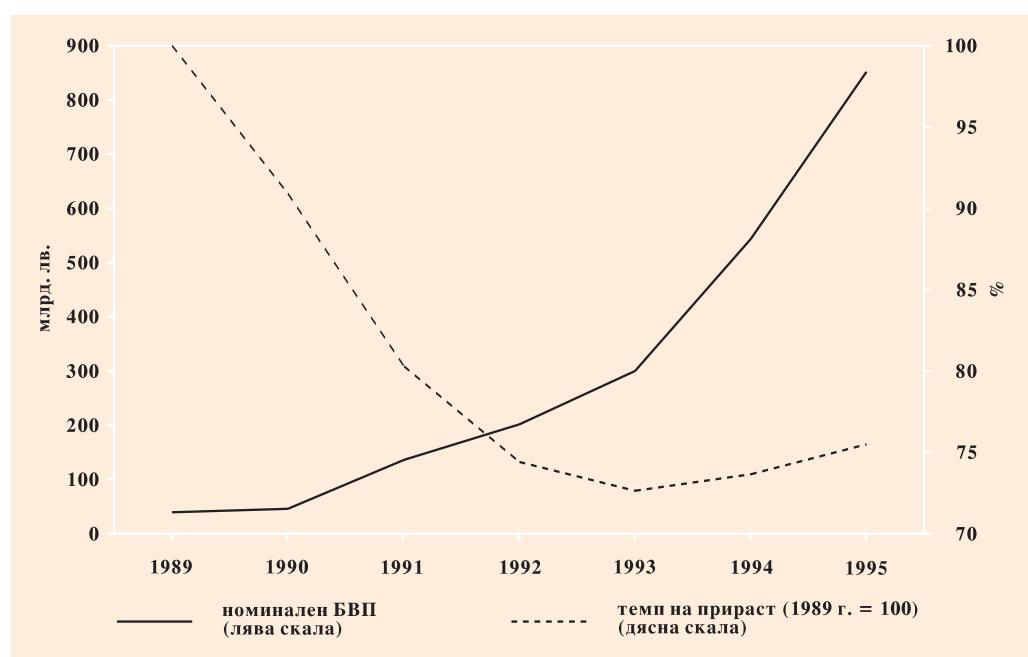
II. Обща характеристика на икономиката

1. Брутен вътрешен продукт

През 1995 г. номиналният брутен вътрешен продукт на Република България достигна 871.4 млрд. лв.¹ В реално изражение БВП през 1995 г. е с 2.6% по-голям в сравнение с предходната година, като за втора поредна година след 1989 г. бележи реално нарастване.²

НОМИНАЛЕН БВП ПРЕЗ 1989 – 1995 г.

Източник: НСИ, БНБ.

БВП по елементи на крайното търсене

И през 1995 г. вътрешното търсене остава определящ фактор за динамиката на БВП, но за разлика от предходните години се забелязва положително развитие във външноикономическите отношения и за първи път след 1991 г. нетният износ е положителен. Крайното потребление отново остава по-малко по съпоставими цени (с 3.2%) в сравнение с това през 1994 г., като по-съществено продължава да е свиването на държавните покупки на стоки и услуги. За първи път през последните няколко години брутните инвестиции в икономиката са положителни в реално изражение, което оказа стабилизиращ ефект върху съвкупното вътрешно търсене. През 1995 г. нетният износ³ на стоки и услуги е около 4 млрд. лв., или 0.5% от БВП.

Потреблението на домакинствата е 613.6 млрд. лв. и в реално изражение е с 1.9% по-малко от това през предходната година. Държавните покупки на стоки и услуги са 126.5 млрд. лв. и в реален израз е с 9.4% по-малко. През

¹ По предварителни данни на НСИ.

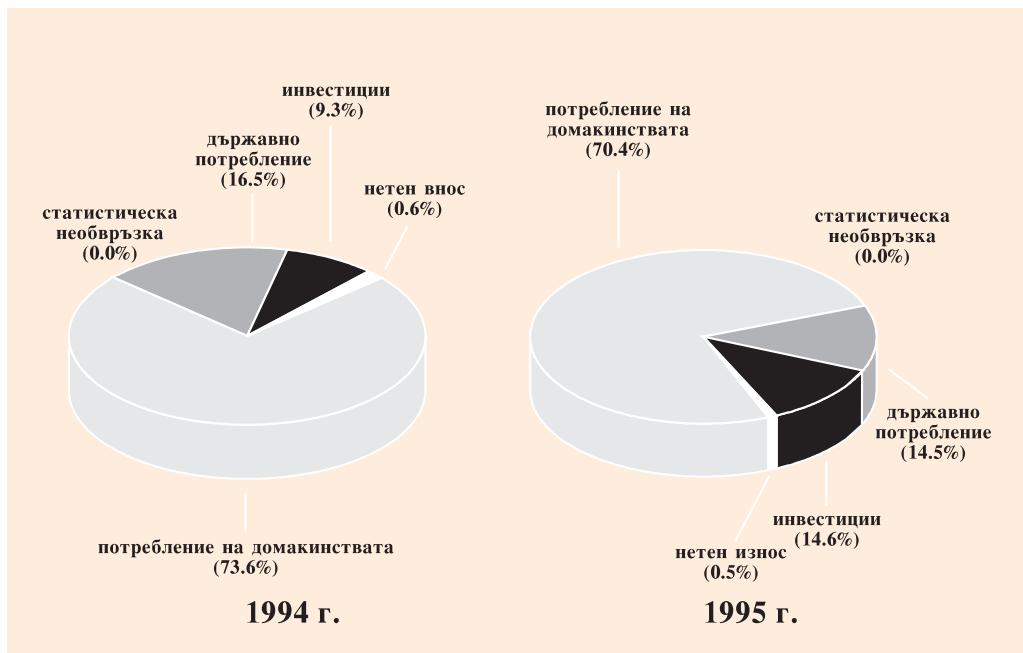
² Темповете на промяна на БВП за всяка година са изчислени по цени от предходната.

³ В нетния износ НСИ отчита салдото от туристическите услуги.

1995 г. брутните инвестиции в икономиката се оценяват на около 127.3 млрд. лв. по текущи цени. По цени от предходната година те са 78.5 млрд. лв., като в основата на реалния им растеж е натрупването в основен капитал. Тенденция към реално увеличаване на инвестициите се появява за първи път след началото на реформата към пазарна икономика. Само при нейното запазване обаче в бъдеще ще се създадат предпоставки за технологично обновление на българската икономика и за трайно повишаване конкурентоспособността на износа, което ще съдейства за постигане на неинфлационен дългосрочен икономически растеж.

Различната динамика в изменението на компонентите на крайното търсение през 1995 г. доведе до някои промени в неговата структура. Относителният дял на потреблението на домакинствата намалява с над 3 пункта в сравнение с 1994 г., до 70.4%. Продължава да се понижава и относителният дял на държавните покупки (с 2 пункта). Намалението на относителните дялове на тези два компонента на крайното търсение е за сметка главно на увеличението на брутните инвестиции – с 5.3 пункта.

БВП ПО ЕЛЕМЕНТИ НА КРАЙНОТО ТЪРСЕНИЕ

Източник: НСИ, БНБ.

Отраслова структура на БВП

Относително голямото външно търсение и увеличаването на инвестиционната активност през 1995 г. съдействаха за промени в отрасловата структура на производството. Те допринесоха и за продължаващото оживление в промишлеността. Добавената стойност от този структуроопределящ отрасъл е над 211.7 млрд. лв. и е с 0.5% по-голяма в реално изражение от тази през 1994 г. Относително по-добре се възползваха от увеличеното външно търсение предприятията от промишлените отрасли „Черна металургия“, „Целулозно-хартиена промишленост“, „Химическа и нефтопреработвателна промишленост“, „Стъкларска и порцелано-фаянсова промишленост“. Това допринесе и за реалния растеж в промишлените отрасли „Производство на електро- и топлоенергия“ и „Каменовъглена промишленост“, но в същото време е показвателно за високата енергоемкост на българското производство и за значението на държавното регулиране на цените за постигането на реален икономически растеж през последните две години. Трудности обаче продължават да изпитват най-вече подотраслите, които са загубили външните си пазари или произвеждат потребителски стоки. В реално изражение намалява добавената стойност в някои промишлени отрасли с големи относителни дялове в произ-

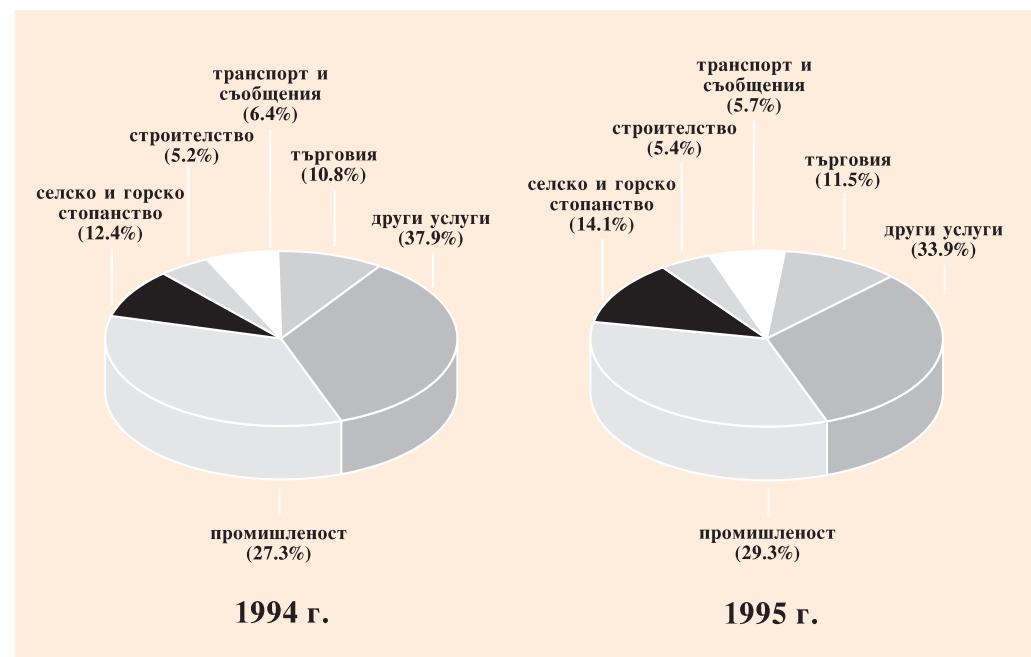
водството – „Електротехническа и електронна промишленост“, „Машиностроене и металообработка“ и „Хранително-вкусова промишленост“.

През 1995 г., макар и с по-бавен темп в сравнение с предходната година, продължава възстановяването в отраслите „Селско и горско стопанство“ и „Строителство“. Освен на относително благоприятните метеорологични условия реалното увеличение на селскостопанското производство е резултат и от продължаващото разрастване на частния сектор. Над 81% от създадена селскостопанска продукция е осигурена от частни производители. Увеличението на добавената стойност в отрасъл „Строителство“ също е свързано с развитието на частния сектор – над 64% от продукцията в този отрасъл е създадена от частни строителни фирми.

Увеличеното производство в структуроопределящите отрасли „Промишленост“ и „Селско и горско стопанство“ и през 1995 г. е съпътствано с реално увеличение в обслужващите ги отрасли – „Транспорт и съобщения“, „Търговия“, „Бизнес услуги“. Продължава обаче реалният спад на добавената стойност в някои от т. нар. „Други услуги“⁴, което е още едно доказателство, че икономическата политика все още не е насочена към стимулиране на факторите на производството за осигуряване на дългосрочен икономически растеж.

Отрасловата структура на БВП през 1995 г. се отличава от предходните години от началото на реформата⁵. Прекъсва се тенденцията към намаляване на относителния дял на отрасъл „Промишленост“ за сметка на увеличаване дела на „Други услуги“. Относителният дял на отрасъл „Промишленост“ се е увеличил спрямо 1994 г. с 2 пункта – до 29.3%, като в същото време дялът на „Други услуги“ намалява с близо 4 пункта – до 33.9%.

ОТРАСЛОВА СТРУКТУРА НА БВП

Източник: НСИ, БНБ.

Оживлението в икономиката през последните две години допринесе за формиране на положителен резултат от пряката производствена дейност на

⁴ В сектора „Други услуги“ се включват отраслите „Жилищно-кумунално стопанство и битово обслужване“, „Наука и научно обслужване“, „Образование“, „Култура и изкуство“, „Здравеопазване, социално осигуряване, физкултура, отдих и туризъм“, „Финанси, кредит и застраховка“, „Управление“.

⁵ Отрасловата структура на БВП е направена на база данни по текущи цени.

фирмите от обществения сектор⁶. Като се вземат предвид обаче финансовите операции на тези фирми, загубите им за годината надхвърлят 53 млрд. лв., а финансовата им задлъжнялост в края на 1995 г. достига 514 млрд. лв.⁷ Това показва, че съществува силна финансова зависимост на този сектор, като най-голям е относителният дял на задълженията му по банкови кредити – над 40% от общите задължения, и на междуфирмената задлъжнялост – 18.6%.

Високата задлъжнялост на фирмите от обществения сектор е съпътстваща с намаляване на тяхната ликвидност, което в редица случаи предизвика и неплатежоспособност. През 1995 г. фирмите от обществения сектор са изплатили само 54% от начислените лихви по банкови кредити и около 75% от главницата по кредитите с настъпил падеж. Това показва, че наред с реалния растеж в икономиката като цяло през 1995 г. се оформят отново неблагоприятни тенденции в развитието на финансия сектор дори след осъществяването през предходната година на операцията по изчистването на банковите портфели от наследените от централно планираната икономика кредити на нефинансовите предприятия от обществения сектор. Тези тенденции са породени от недостатъчната производствена ефективност на нефинансовия обществен сектор, който трудно се приспособява към изискванията на пазара и компенсира високите си производствени разходи чрез увеличаване на финансова задлъжнялост.

Секторна структура на БВП

През 1995 г. частният сектор на българската икономика продължи да се разширява. Брутната добавена стойност в него е около 389.6 млрд. лв. по текущи цени, а относителният му дял се увеличи до 49.6%⁸. Най-голяма е добавената стойност от услугите – над 221 млрд. лв., или около 56% от създадената в частния сектор, като над една трета от нея се дължи на отраслите „Търговия“ и „Транспорт и съобщения“. Продължава разширяването на частния сектор и в отраслите „Промишленост“, „Строителство“ и „Селско стопанство“. Темповете на развитие на частния сектор в тях обаче са значително по-ниски. Тази тенденция е обусловена от потребностите от относително по-големи по размер инвестиции в основен капитал в тези отрасли в сравнение със сектора на услугите.

ДЯЛ НА ЧАСТНИЯ СЕКТОР В БРУТНТА ДОБАВЕНА СТОЙНОСТ

(%)

Отрасли	1992 ²	1993 ²	1994 ¹	1995 ¹
Частен сектор – общо	18.4	25.0	43.0	49.6
Селско и горско стопанство	6.7	7.2	10.3	11.5
Индустрия	4.3	6.3	7.1	10.2
Услуги	7.4	11.5	25.5	27.9

¹ Предварителни данни.

² Относителен дял в БВП.

Източник: НСИ.

2. Заетост

През 1995 г. общият брой на заетите⁹ в икономиката започна, макар и слабо, да се увеличава. Пречупването на наблюдаваната в предходните години на рецесия тенденция към устойчив спад на заетостта стана възможно бла-

⁶ По предварителни данни на НСИ за нефинансовите обществени предприятия (държавни и кооперативни без селскостопанските).

⁷ Финансовата задлъжнялост на предприятията включва задължения по банкови кредити, междуфирмена задълженост, задължения към държавния бюджет, задължения към персонала, задължения към социалното осигуряване и други задължения.

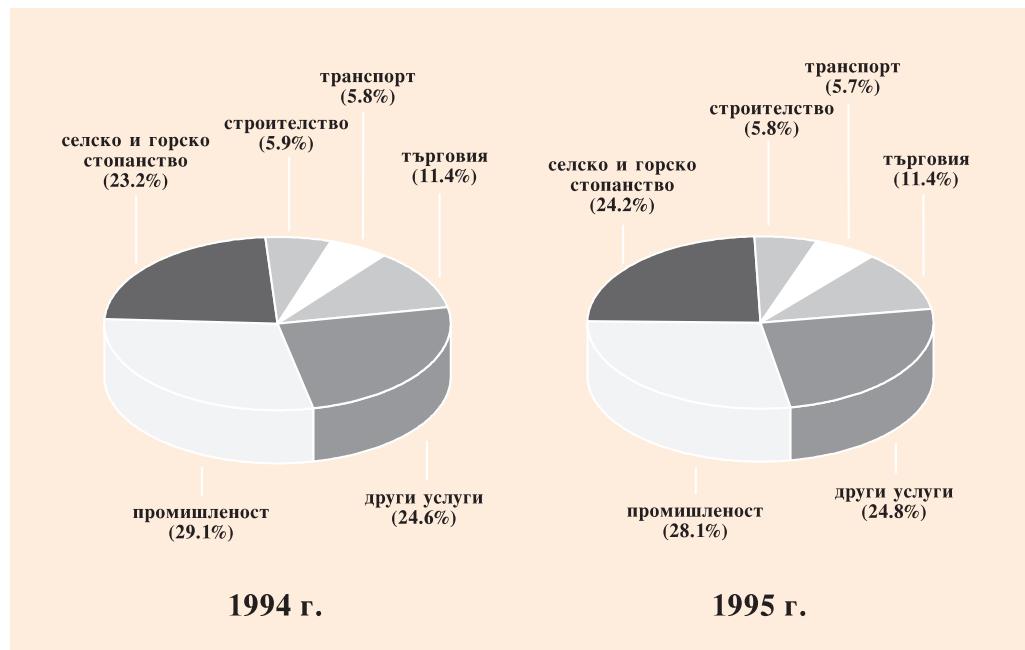
⁸ Брутната добавена стойност е разликата между БВП и коректив, който включва условно изчислената добавена стойност от финансовите посредници, данъка върху добавената стойност и митата върху вноса.

⁹ По данни на НСИ, освен ако изрично не е посочен друг източник.

годарение на започналото от средата на 1994 г. стопанско оживление. Средногодишната заетост достигна 3311 хил. души¹⁰, което е с 2% повече от достигнатото равнище през предходната година. Увеличението ѝ се дължи изцяло на по-големия брой работещи в частния сектор, които за същия период са нараснали с 15.6% и достигат 1349 хил. души.

Измененията на заетостта в отделните отрасли са повлияни от процесите на преодоляване на спада в производството и преливането на значими контингенти работещи от обществения в частния сектор. През 1995 г. продължи общата тенденция към намаляване на заетостта в индустриалните отрасли за сметка на увеличението (с 2.9%) на общия брой на заетите в услугите.

ОТРАСЛОВА СТРУКТУРА НА ЗАЕТОСТТА

Източник: НСИ, БНБ.

Промишленост

Заетостта в промишлеността през 1995 г. намаля с 5.1%. Съкращаването на работни места в най-големия отрасъл продължава въпреки преодоляването на спада в производството. С особена сила това се отнася за предприятията от обществения сектор на промишлеността. Средносписъчният брой на персонала там се понижи с 10.5 хил. души. Намаляването на заетостта и в същото време повишаването обема на производството и реализацията са индикатори за по-високата степен на използване на квалификацията и професионалната подготовка на заетите, въпреки забавянето в преструктурирането на промишлените отрасли.

Най-силно влияние върху намалението на заетостта в промишлеността имат подотраслите¹¹: „Хранително-вкусова промишленост“ (11.4%); „Машиностроене и металообработка“ (11%); „Полиграфическа промишленост“ и „Други отрасли на промишлеността“ (34.6%). Повечето от тези подотрасли са силно засегнати от затруднения достъп до традиционните международни пазари – държавите от бившия СИВ, Близкия изток и др. На другия полюс

¹⁰ Данные са предварительные.

¹¹ Данные за подотрасловата заетост се относят само за обществения сектор на промышлеността.

бяха подотраслите, разчитащи основно на вътрешния пазар за реализацията на собствената си продукция. Увеличението на промишленото производство и реализацията на продукцията позволиха откриването на нови работни места. Значително увеличение в броя на заетите отчетоха целулозно-хартиената промишленост (8%), стъкларската и порцелано-фаянсовата промишленост (5.3%) и промишлеността за строителни материали (1.6%). Държавната подкрепа за енергетиката помогна както за увеличаване на производството, така и за нарастването на заетите (1.2%). По същите причини прираст на заетостта през 1995 г. отчете и нефто- и газодобивната промишленост (1.2%).

Селско и горско стопанство

През 1995 г. в селското и горското стопанство са работили 802 хил. души. В сравнение с предходната година заетостта се е увеличила с 6.7%, което се дължи на значителното разрастване на частния сектор в подотрасъла. За една година работещите в държавния и кооперативния сектор на селското и горското стопанство са намалели с 28%, като в същото време заетите в частния сектор са се увеличили с 14.9%. Продължаващата вече четвърта година реституция на земята прехвърли основния дял – над 83% от работещите в отрасъла, от обществения в частния сектор и в момента селското и горското стопанство е с най-висок относителен дял на заетите частни лица сред всички отрасли в икономиката на страната.

Строителство

Ограничните възможности за инвестиране се оказаха неблагоприятни за работещите в строителството. През 1995 г. в отрасъла работните места са намалели с 0.4% В сравнение с началото на икономическата реформа заетите в строителството са се съкратили почти наполовина (53% от равнището през 1989 г.). През 1995 г. в обществения сектор на отрасъла са закрити над 15 хил. работни места. В същото време частният сектор е разкрил 13 хил. места. Относителният дял на отрасъла в общата структура на заетостта през годината намаля до 5.8%.

Транспорт

През 1995 г. се наблюдава незначително свиване (с 0.4%) на заетите в транспорта. На фона на общата благоприятна ситуация в областта на заетостта в сектора на услугите намалението на работните места в транспорта се дължи на продължаващия спад в обема на реализираните услуги в обществения сектор. Поради спецификата на отрасъла и slabия темп на приватизация частният сектор се увеличава сравнително по-бавно, главно в областта на автомобилния транспорт.

Търговия

През 1995 г. заетите в отрасъл „Търговия“ отбележаха относително голямо увеличение – 2.9%. Частният сектор на отрасъла е един от най-динамично развиващите се – през изминалата година той е осигурил около 70% от стокооборота в страната. Заетите с частна търговска дейност през 1995 г. са нараснали с около 25 хил. души, като относителният им дял се е повишил от 67.7% през 1994 г. на 73.1%. Всичко това в достатъчна степен компенсира редукцията на заетите в обществения сектор (16 хил. души) и определя нарастването на дела на работещите в търговията в общата структура на заетостта с 4 пункта в сравнение с предходната година.

Други услуги

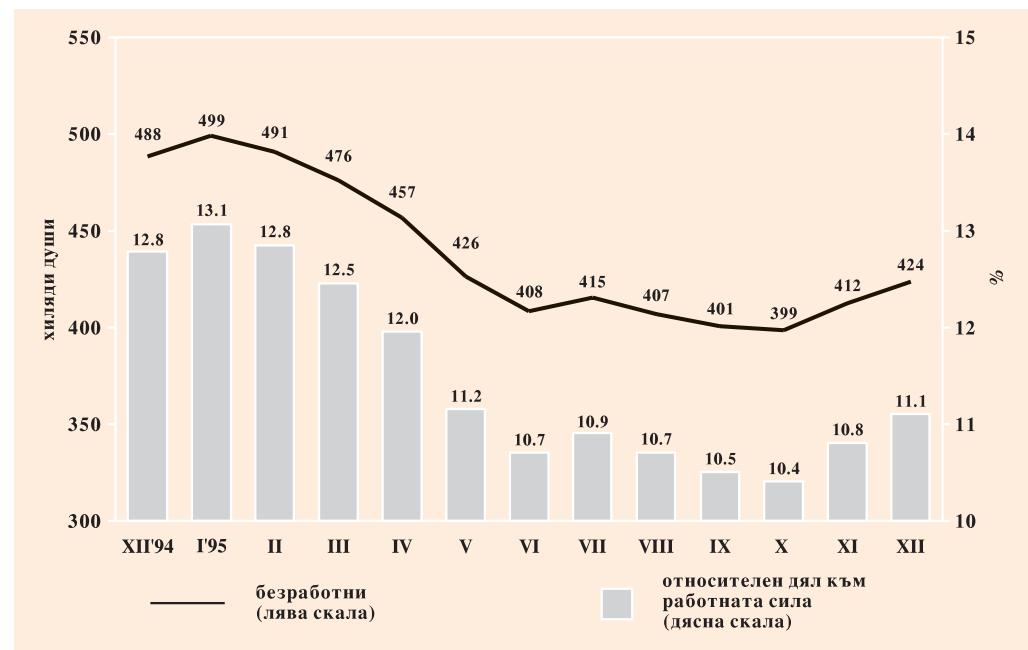
Средносписъчният брой на заетите в този отрасъл през 1995 г. бележи най-висок прираст (2.9%). Повечето от подотраслите запазват равнището на заетост от предходната година. Същевено ограничаване на работните места продължават да отчитат науката и образованието, съответно с 6.6% и 0.6%. И през 1995 г. продължи разширяването на финансово-кредитния подотрасъл, който нарасна спрямо предходната година с повече от 8%. През последните дванадесет месеца се запази увеличаването на заетостта в отрасъл „Управление“ (18.8%), като то е значително по-голямо за работните места в частния сектор.

Безработица

В края на 1995 г. в бюрата по труда бяха регистрирани 423 773 безработни.¹² В сравнение с края на 1994 г. те са намалели с 65 хил. души, или 13.2%. Същественото свиване се дължи на значителната разлика между новорегистриращите се без работа хора и контингента на отпадащите от списъците на безработните. През 1995 г. вторият поток трайно превишаваше първия и в основата на разликата между тях стояха две основни причини. Първо, значителното превишение на търсенето на работни места над предлагането в дългосрочен аспект обезсърчи останалите по-дълго без работа да търсят реализация с посредничеството на бюрата по труда и те в определена степен преустановиха периодичната си регистрация. И, второ, поради започналото умерено стопанско оживление относително се увеличило предлагането на нови работни места, при което за някои групи безработни стана по-лесно намирането на работа.

Въпреки наблюдаваните и през 1995 г. сезонни колебания данните за динамиката на безработицата показваха тенденция към понижение. Нормата на безработица, т. е. отношението на регистрираните безработни към работната сила (заети плюс безработни), се понизи от 12.8% в края на декември 1994 г. до 11.1% в края на 1995 г., като средномесечният темп на намаление на безработните в страната бе 1.5%.

БЕЗРАБОТИЦА ПРЕЗ 1995 г.

Източник: МТСГ, БНБ.

¹² Данните за безработицата са от регистрите на бюрата по труда към МТСГ. В извадковите наблюдения на НСИ върху заетостта и безработицата данните за броя на безработните в страната са с над 200 хил. души повече. Общоприет критерий за безработен (по класификациите на Международната организация на труда) е лице, което е: 1) останало без работа, 2) активно търсещо работа и 3) не отказва предложената му работа. В този смисъл данните на министерството са по-близки до международния стандарт.

БЕЗРАБОТНИ И РАЗХОДИ ЗА КОМПЕНСАЦИИ, ПОМОЗИ И ПРЕКВАЛИФИКАЦИЯ

Показатели	декември 1991 г.	декември 1992 г.	декември 1993 г.	декември 1994 г.	декември 1995 г.
Безработни, души	419123	576893	626141	488442	423773
Получаващи компенсация, души	173185	198510	195422	170784	139309
Относителен дял на получаващите компенсация, %	41.3	34.4	31.2	35.0	31.4
Разходи за компенсации и помоzi на един безработен, лв.	486	630	1065	1832	2964
Разходи за преквалификация на един безработен, лв.	2.41	6.05	7.50	15.08	22.13

Източник: МТСГ.

Основни тенденции

Значимите изменения в динамиката на отделните групи безработни очертаха през 1995 г. няколко определени тенденции:

- най-високо намаление на безработицата се наблюдава в групата на най-младите (до 30-годишна възраст) срещу значително по-слабото ѝ ограничаване сред най-възрастните (над 50 години). Високата професионална адаптивност на младежите ясно се отклоява на фона на липсата на алтернативи в професионалната реализация на хората в предпенсионна възраст. За дванадесет месеца безработицата в първата група е намаляла с 15.4% при едва 7.5% намаление сред останалите без работа над 50-годишна възраст;

- намалението на броя на безработните обхваща в по-голяма степен останалите без работа с по-висока квалификация за сметка на групите с по-ниска професионална подготовка. През последните дванадесет месеца търсенето на специализирани кадри повлия съществено върху по-бързото редуциране (с 21.1%) на безработицата сред специалистите, като това особено се отнася до останалите без работа хора с висше образование (едва 4.2% от всички безработни в страната). В същото време безработицата в групата на хората без професия намалява много по-бавно – със 7.2%;

- и през 1995 г. се запази разликата в динамиката на безработицата по пол. На жените продължава да се предлага по-малка част от свободните работни места и независимо от възрастта им те са по-предпочитани от мъжете при съкрашаване. Редукцията на безработните жени през годината протича с над 4 пункта по-бавно от тази при мъжете.

3. Доходи и разходи на населението

Доходи

През 1995 г. общите доходи на населението¹³ (парични доходи плюс натурални доходи) са нараснали с 48%. Въпреки значителния номинален прираст реалният им размер намаля с 8.7% поради по-високата динамика на средногодишния индекс на потребителските цени. Намалението на доходите на населението би било още по-голямо, ако не продължаваше процесът на значително нарастване (с 57.4%) на общите доходи от домашното стопанство, чийто относителен дял от 5.2% през 1990 г. достига 27.6% през 1995 г. Средствата от работна заплата нарастват почти колкото средното увеличение на общите доходи, което определя и запазването на относителния ѝ дял от около 38%. Колебания регистрират социалните плащания – по-големи при доходите от пенсии и много малки при стипендии. Липсата на достатъчно средства в бюджета за компенсация на този вид доходи доведе до съществена редукция на реалния им размер и постави под съмнение възможността за осигуряването на издръжката на определени социални групи. Относителният дял на со-

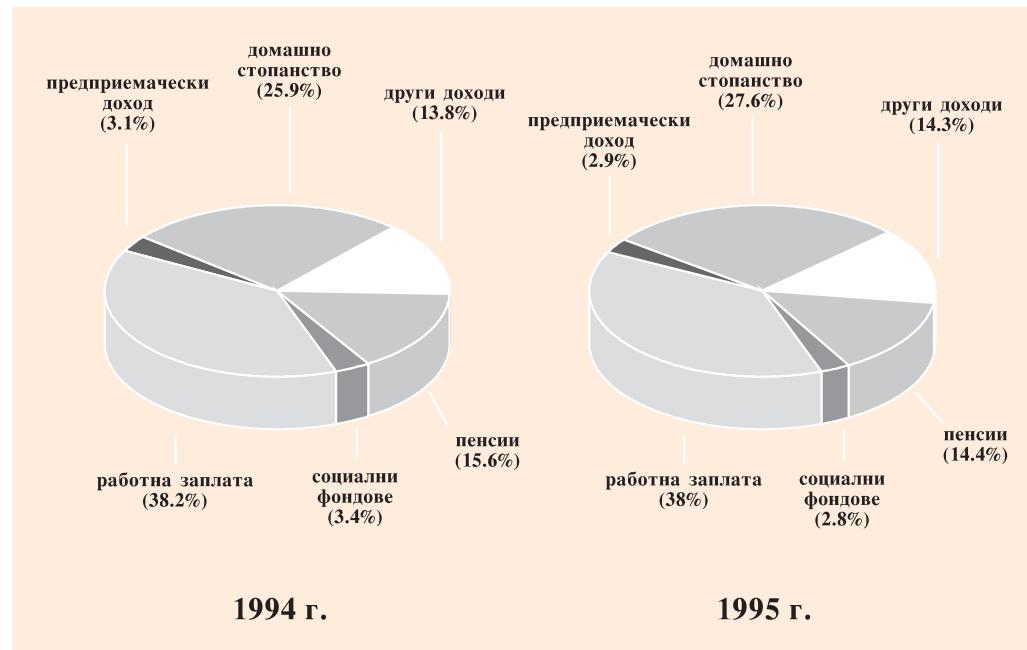
¹³ Данните са от месечното извадково наблюдение на домакинските бюджети, провеждано от НСИ. От средата на 1995 г. бе преустановено публикуването на информация за балансите на паричните доходи и разходи на населението.

циалните плащания в общите доходи на населението намаля от 19% през 1994 г. на 17.2% през 1995 г.

През последните дванадесет месеца доходите от предприемаческа дейност нараснаха номинално с 40%. Заедно с дохода от домашното стопанство те осигуряват около 30.5% от всички приходи на домакинствата.

Паричните доходи на населението през 1995 г. са се увеличили в номинално изражение с 45.3% спрямо 1994 г. Нарастването на потребителските цени за същия период обаче редуцира покупателната им сила с 10.3%.

СТРУКТУРА НА ОБЩИТЕ ДОХОДИ НА НАСЕЛЕНИЕТО

Източник: НСИ, БНБ.

Работна заплата

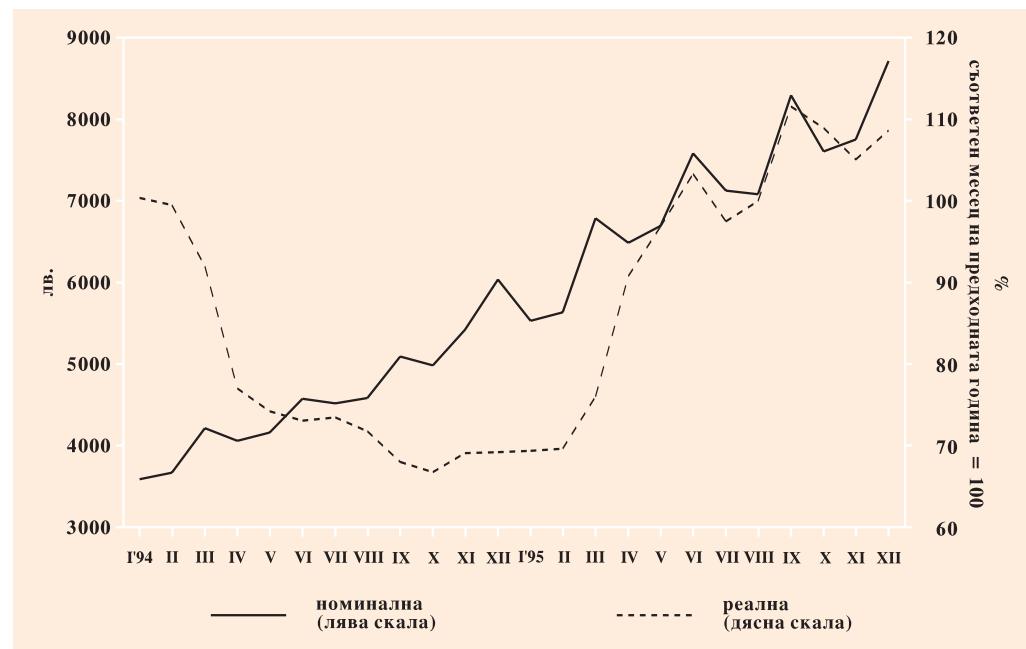
През 1995 г. средната работна заплата¹⁴ в държавния и кооперативния сектор достигна 7460 лв. месечно. В сравнение с предходната година тя е нараснала с 54.7%. Средногодишната инфлация намали с 4.6% реалния ѝ размер. Това е сравнително нисък спад след 1991 г., когато бе поставено началото на икономическата реформа. Намалението на покупателната сила на заплащането на труда се дължи както на относително високата средногодишна динамика на цените, така и на продължаващата криза в повечето отрасли на икономиката и невъзможността им да увеличават по-бързо заплатите, въпреки свиването на заетостта с 6.5%. Фонд „Работна заплата“ в обществения сектор е нараснал само с 41.7%, при над 20 пункта по-висок средногодишен прираст на потребителските цени поради продължаващата пета година рестрикция върху средствата за работна заплата, осъществявана от правителството като една от основните стабилизационни мерки.

През 1995 г. повечето отрасли отчетоха намаление на реалния размер на средната работна заплата. То бе най-голямо в съобщенията (11.5%), камено-въглената промишленост (10.5%) и черната металургия (8.1%). Увеличение има в целулозно-хартиената промишленост (9.5%), стъкларската и порцелано-фаянсовата промишленост (6.9%). Високата диференциация в заплащането на труда по отрасли се запази въпреки наличието на тенденция към нейното постепенно преодоляване. Отраслите, действащи в условията на нестроги финансови ограничители (бюджетни субсидии и държавно регламентирани цени), продължават да плащат значително по-високи заплати от средната за страната.

¹⁴ По предварителни данни без жените в отпуск по майчинство.

Работещите в черната металургия са получили трудови възнаграждения с 65% по-големи от средните. В подобно положение са работещите в енергетиката и въгледобива, със съответно превишение от 60.9% и 51.6% над средната заплата. На другия полюс са отраслите със силно влошена стопанска дейност поради разпадналите се външни пазари, липсата на суровини и ограниченото потребителско търсене. Продължаващото и през 1995 г. незавидно икономическо състояние на селското и горското стопанство, шивашката, текстилната и кожарската промишленост принуждава тези отрасли да плащат с 25% до 40% по-ниски заплати от средната за страната. Традиционно за последните няколко години е по-ниското заплащане в бюджетната сфера. Изключение и през тази година прави отрасъл „Управление“ – с 13.2% по-високи заплати от средните. Въпреки възникналите сериозни проблеми във финансово-кредитната система заетите в тази дейност продължават да получават най-високи трудови възнаграждения – с 89.5% над средната работна заплата.

СРЕДНА РАБОТНА ЗАПЛАТА В ОБЩЕСТВЕНИЯ СЕКТОР

Източник: НСИ, БНБ.

Пенсии

През 1995 г. фонд „Социално осигуряване“ изплати 70 млрд. лв. за пенсии, което е с 37.4% повече от предходната година. За последните дванадесет месеца в броя на пенсионерите не се забелязаха съществени промени, които към декември 1995 г. наброяваха 2424 хил., или само с 0.6% по-малко от същия месец на 1994 г. Въпреки това броят им остава много висок за възможностите на социалноосигурителната система, която им плаща от текущите вноски на работещите. Допълнителна причина за относително по-слабото увеличение на пенсионния фонд в сравнение с растежа на инфлацията е и силно ограниченната възможност на държавния бюджет да осигури допълнителни средства. Средната пенсия през 1995 г. достигна 2765 лв. срещу 1714 лв. през предходната година. Реалният ѝ размер на практика не се промени. Но трябва да се има предвид, че натрупаната загуба на покупателна способност на средната пенсия от началото на икономическата реформа отреди на пенсионерите трайно мястото на социално слаби.

Разходи

Размерът на общите разходи (парични и натурализни) е нараснал през 1995 г. с 47%¹⁵. За последните дванадесет месеца населението е направило в реално изражение 9.3% по-малко разходи в сравнение с предходната година.

¹⁵ Данните са от месечното извадково наблюдение на домакинските бюджети.

Процесът на обедняване намира израз и в продължаващото влошаване на структурата на общите разходи. Основен дял в тях се пада на разходите за храна. Те продължават да се увеличават и през 1995 г. достигнаха 46.2% от общия им размер. Въпреки това населението е направило в реално изражение с 6.7% по-малко разходи за хранителни продукти в сравнение с 1994 г.

Всички останали групи разходи също отбелязват в различна степен редукция на реалните си обеми от предходния период. Единствено изключение са разходите за хигиена и здравеопазване, чийто реален размер нарасна слабо (с 6.1%) поради поскъпването на част от досега бесплатните медицински услуги и медикаменти.

СТРУКТУРА НА ОБЩИТЕ РАЗХОДИ НА ДОМАКИНСТВАТА

(%)

Показатели	1994 г.	1995 г.
Общи разходи	100.0	100.0
Хранителни продукти	45.0	46.2
Спиртни напитки	2.0	1.7
Тютюневи изделия	2.4	2.2
Жилища	4.2	3.6
Енергия за битови цели	4.3	4.5
Жилищно обзавеждане	4.6	4.3
Облекло, обувки и галантерия	7.4	7.7
Лична хигиена и здравеопазване	3.2	3.8
Образование и свободно време	3.0	3.1
Транспорт и съобщения	8.0	7.2
Домашно стопанство	4.6	4.2
Други разходи	11.6	11.5

Източник: НСИ.

Паричните разходи на населението имат аналогична на общите разходи динамика и структура. И при тях разходите за храна заемат основен дял – 40%. Спрямо предходната година той е нараснал с 1.2 пункта. В структурата на паричните разходи слабо се увеличават плащанията на населението за облекло и обувки, за жилища, жилищно обзавеждане, образование, транспорт, съобщения и енергия. Всички тези структурни промени се отразяват неблагоприятно върху количеството и качеството на потреблението на населението, което и през 1995 г. продължи да се влошава.

4. Цени

През 1995 г. бавното стабилизиране на производството беше съпроводено със значително понижаване на инфляцията. Все още не се наблюдават обаче очакваните структурни промени в производството и заетостта, което създава т. нар. тесни места в икономиката и не дава основание да се смята, че тя се е приспособила към вътрешните и външните промени от началото на реформата. Наред с паричната политика на БНБ за рязкото понижаване на инфляцията допринесоха относителната политическа стабилност, продължавящият държавен контрол върху цените на някои особено важни производствени ресурси (горива, енергия) и на основните хранителни стоки, както и притокът на краткосрочен чуждестранен капитал и повишеното външно търговие на българското производство. Последните два фактора съдействаха в значителна степен за стабилността на номиналния курс на националната валута и повлияха съществено за потискане на инфлационните очаквания.

Либерализацията на фиксираните и пределните цени не беше осъществена в рамките на предварително определените параметри.¹⁶ Това съдейства в

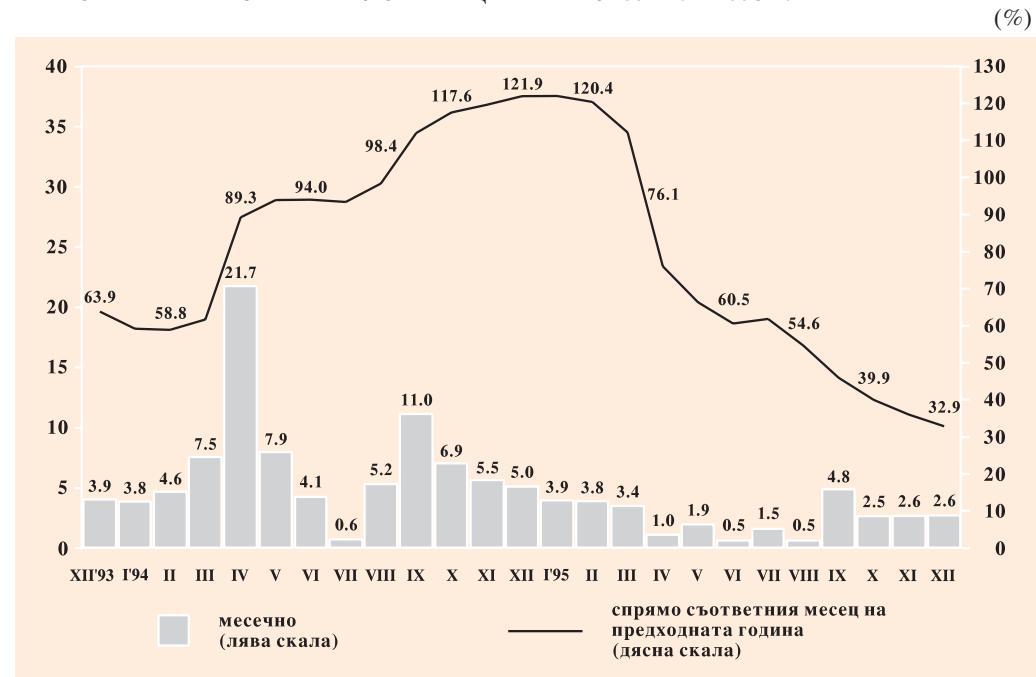
¹⁶ През 1995 г. в България беше приет Закон за цените (ДВ, бр. 87 от 29 септември 1995 г.). С него законодателно се регламентира начинът на определяне цените на стоките и услугите, както и осъществяването на държавното регулиране и контрол върху цените. В закона са предвидени няколко

значителна степен за ниската инфлация особено през есенно-зимния сезон, но не позволи на тези цени да компенсират изоставането от динамиката на общото ценово равнище в предишни периоди. Докато през първата половина на 1995 г. бяха повищени повечето от фиксираните и пределните цени съгласно предварително обявените ориентирни, през втората половина на годината се повишиха единствено цените на електроенергията, топлоенергията и въглищата, и то в по-малка от предварително определената степен. Това съдейства само в краткосрочен аспект за защита на потребителите, но изкривява сигнализите, които реалната икономика получава чрез цените, и в дългосрочен план затруднява процесите на преразпределение на ограничения ресурси към дейностите с по-висока ефективност. В съчетание с високата външна и вътрешна задължност на страната непоследователността в процеса на ценова либерализация е предпоставка за ново забавяне на структурните промени в икономиката, което ще удължи цикъла на приспособяване на стопанството и може да повлияе за бъдещо увеличаване на инфлацията.

Потребителски цени¹⁷

През декември 1995 г. цената на потребителската кошница на НСИ беше с 32.9% по-висока, отколкото през същия месец на предходната година. За първи път от началото на реформата през 1991 г. инфлацията беше по-ниска от предварително заложената в макроикономическата рамка на държавния бюджет. Темпът на изменение цената на потребителската кошница за декември 1995 г. спрямо декември 1994 г. се е понижил над три и половина пъти. През 1995 г. индексът на потребителските цени нарасна средногодишно с 62.1%, или с близо 34 пункта по-малко, отколкото през 1994 г. Месечните колебания на общия индекс на потребителските цени през 1995 г. са със значително по-ниски амплитуди от тези през предходната година, като няма ясно изразени ценови скокове.

НАРАСТВАНЕ НА ПОТРЕБИТЕЛСКИТЕ ЦЕНИ ПРЕЗ 1994 Г. И 1995 Г.

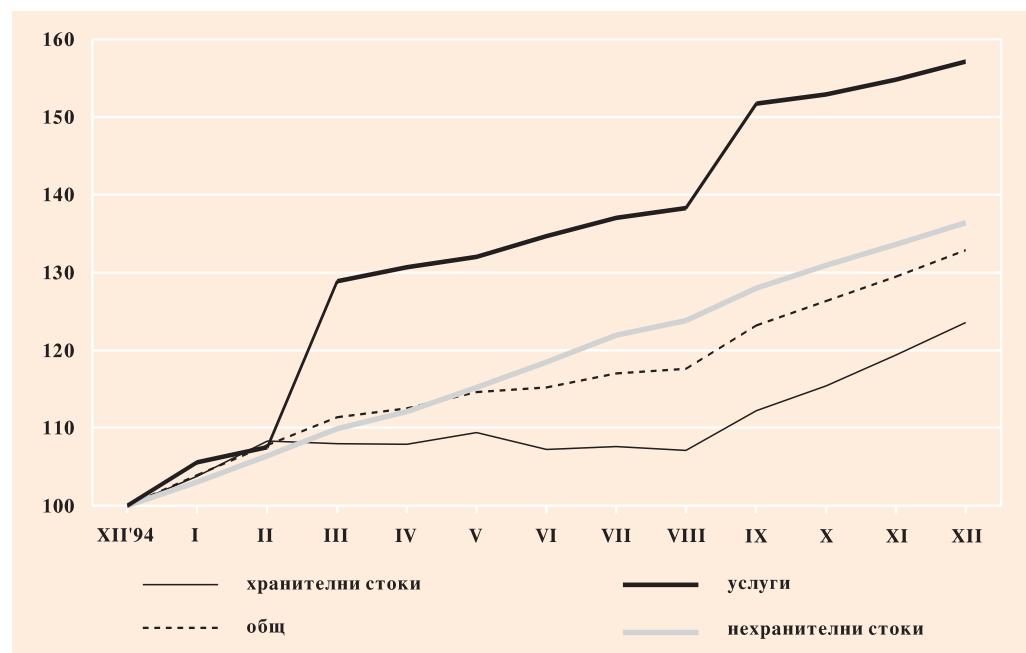
Източник: НСИ, БНБ.

форми за държавно регулиране на цените (чл. 10): определяне на фиксирани или пределни цени на стоки и услуги; пределни надценки, отстъпки и комисии; минимални цени; защитни изкупни цени; определяне на правила и нормативи за образуване на цените, включително и за калкулиране на разходи за производство и реализация; въвеждане на временна забрана до шест месеца за изменение на цените на определени стоки и услуги.

¹⁷ Инфлацията в България се измерва чрез изменението на потребителските цени. През 1995 г. НСИ не направи съществени промени в потребителската кошница от стоки и услуги, която служи като основа за наблюдението на ценовите изменения. Като тегла при изчисляване ин-

В рамките на общия индекс на потребителските цени най-силна динамика отбелзаха цените на услугите, което у нас е характерно за годините, следващи периоди с голяма инфлация. През декември 1995 г. тяхното равнище е с 57.1% по-високо спрямо декември 1994 г. За същия период цените на нехранителните стоки са се увеличили с 36.4%, а цените на хранителните стоки – само с 23.6%. Основен принос за намаляването на общия индекс на потребителските цени има индексът на цените на хранителните стоки. Той е с най-ниска стойност в сравнение с останалите групови индекси, а разходите за храна имат най-голям относителен дял (48.1%) в структурата на потребителската кошница. Основните фактори, обуславящи относително слабата динамика на цените на хранителните стоки, са запазилото се от предходните няколко години ниско ниво на платежоспособното потребителско търсене, увеличеното производство на някои селскостопански продукти и контролът над цените на наблюдаваните стоки чрез фиксиране на максимално допустимия размер на печалбата на производителите им.

**ИНДЕКСИ НА ПОТРЕБИТЕЛСКИТЕ ЦЕНИ ПРЕЗ 1995 г.
(декември 1994 г. = 100)**

Източник: НСИ, БНБ.

През 1995 г. продължи приспособяването на относителните цени на потребителските стоки и услуги. Разсейването на груповите индекси около общия индекс на потребителските цени обаче е значително по-малко. Както и през предходните две години, най-силно е отклонението при индекса на цените на услугите, което обаче е в противоположна посока в сравнение с 1994 г. При услугите, в които доминира частният сектор, приспособяването на цените към общия тренд на инфлацията става с известен лаг, като колебанията в тях бяха в рамките на предварително очакваните. В посока към задържане темповете на растеж на индекса на цените на услугите действаше политиката на ценови контрол. Цените на транспортните и съобщителните услуги са се увеличили само с 20.1%, а на телефонните и телеграфните и на пощенските услуги – не са променяни.

индекса на потребителските цени през 1995 г. продължиха да се използват разходите на домакинствата за 1992 г.

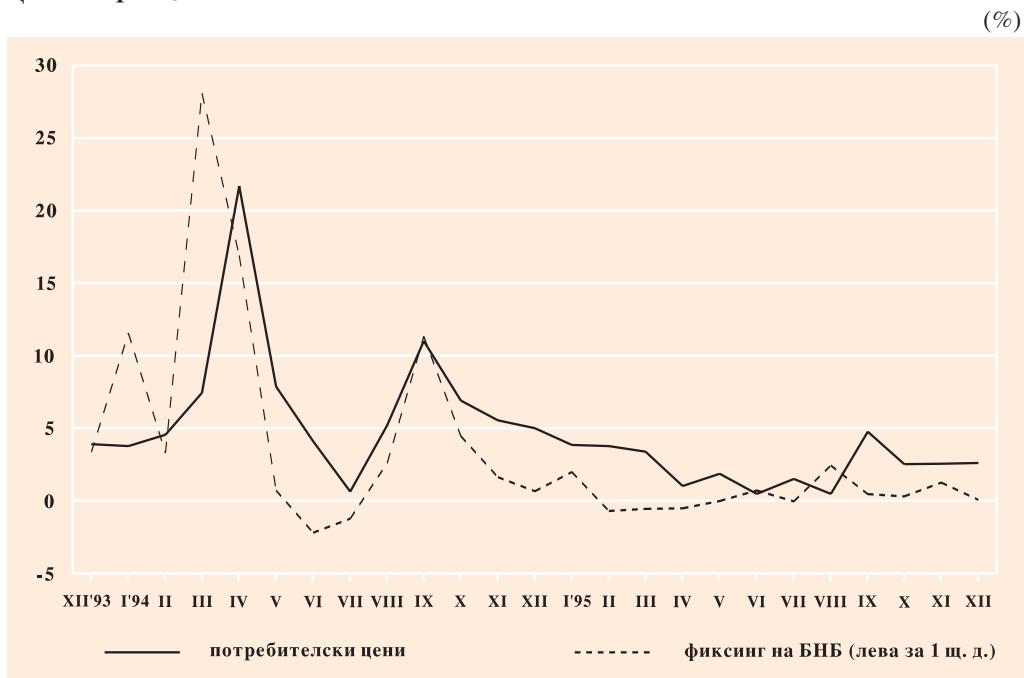
ОТКЛОНЕНИЕ НА ГРУПОВИТЕ ИНДЕКСИ ОТ ОБЩИЯ ИНДЕКС НА ПОТРЕБИТЕЛСКИТЕ ЦЕНИ

Индекс	1993 г.	1994 г.	1995 г.
Хранителни стоки	-3.5	17.6	-9.3
Нехранителни стоки	-8.0	-3.9	3.5
Услуги	29.8	-61.3	24.2
Средно отклонение	13.8	27.6	12.3
Кофициент на вариация, %	23.1	35.6	25.2

Източник: НСИ, БНБ.

Динамиката на индекса на цените на нехранителните стоки е най-близка до тази на общия индекс на потребителските цени. За това съдейства най-вече стабилният номинален валутен курс, към чиято динамика цените на нехранителните стоки са особено чувствителни.¹⁸

МЕСЕЧНО ИЗМЕНЕНИЕ НА ПОТРЕБИТЕЛСКИТЕ ЦЕНИ И ФИКСИНГ НА БНБ

Източник: НСИ, БНБ.

Цени на производителя¹⁹

Темпът на растеж на цените на производител на промишлена продукция за първи път от началото на реформите изпреварва този на потребителските цени на стоките.²⁰ През декември 1995 г. цените на производител на промишлена продукция са нараснали с 33.5% спрямо същия месец на предходната година. Това е с 58 пункта по-малко в сравнение със същия период на 1994 г. За дванадесетте месеца на 1995 г. цените само на потребителските стоки са се увеличили с 29.5%. Изпреварващото нарастване на цените на производител през 1995 г. е обусловено както от увеличеното външно търсене на бъл-

¹⁸ Причината е, че в сравнение с останалите групи в потребителската кошница при групата на нехранителните стоки е най-голям броят на т. нар. търгуеми стоки.

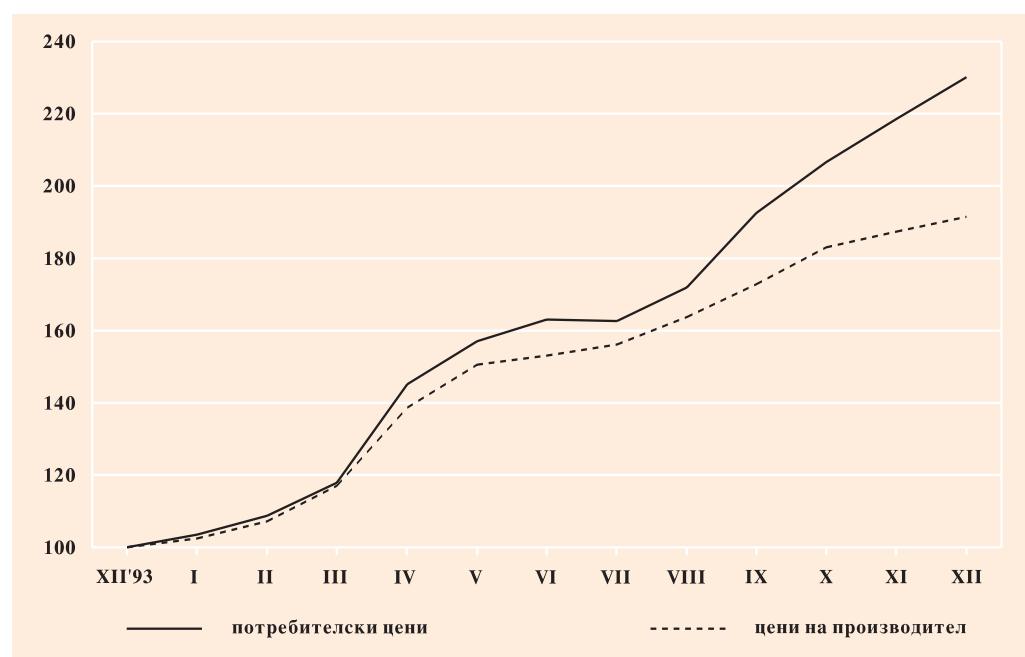
¹⁹ През 1995 г. НСИ не направи никакви промени в методиката за получаване индексите на цените на производител на промишлена продукция. Този индекс остава ограничен и неособено надежден източник на информация за процесите в реалния сектор.

²⁰ Сравнението на индексите на потребителските цени на стоките с тези на цените на производител на стокова промишлена продукция е по-коректно, отколкото сравнението между общите индекси, тъй като в извадката, на базата на която се извършва изчисляването на индексите на цените на производител на стокова промишлена продукция, не се включват услуги.

гарските стоки, така и от държавната намеса при определянето на някои потребителски цени. Последното обуславя производствените разходи за някои стоки и услуги да надхвърлят значително потребителските цени, като в същото време държавните субсидии за производителите им (нефинансовите държавни предприятия) се заместват с увеличаване на финансовата им задолжност. Така при запазване монопола на производителя потребителите в краткосрочен аспект се защитават чрез генериране на сериозни диспропорции във финансия сектор.

И през 1995 г. се наблюдава тенденцията общият индекс на цените на производител на промишлена продукция да расте с изпреварващ темп спрямо този на потребителските цени на стоките в месеците на по-бързо обезценяване на лева или непосредствено след тях. В периодите на стабилност на валутния курс общият индекс на цените на производител на промишлена продукция е близък до или по-нисък от индекса на потребителските цени на стоките. Това показва, че валутният курс може да играе ролята на стимулатор за преразпределение на ресурсите, но при съществуването на пределни и фиксирани цени съответно на горивата и енергоносителите, той на практика не съдейства за трайно повишаване конкурентоспособността на българското производство. Както показва и стоковата структура на износа през последните години, стимулиращият ефект на валутния курс в краткосрочен аспект не е съчетан с преструктуриране на икономиката и ориентиране към по-ниско-енергоемки, но в същото време експортно ориентирани производства.

**ИНДЕКСИ НА ЦЕНИТЕ НА ПРОИЗВОДИТЕЛ НА СТОКОВА ПРОМИШЛЕНА ПРОДУКЦИЯ И НА ПОТРЕБИТЕЛСКИТЕ ЦЕНИ ПРЕЗ 1994 г.
(декември 1993 г.=100)**

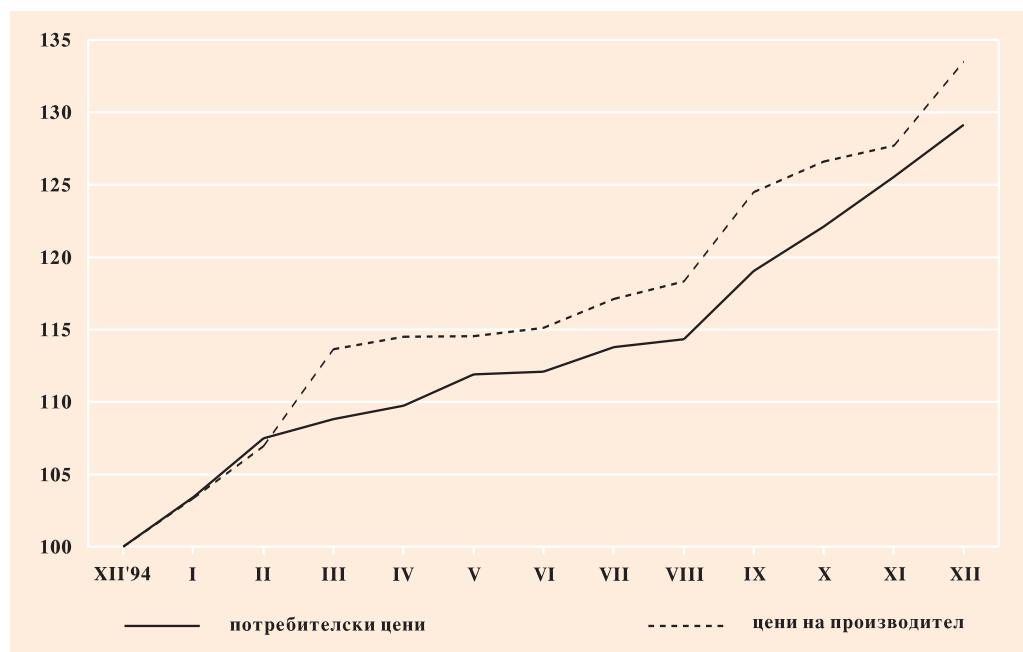

Източник: НСИ, БНБ.

Вариацията на отрасловите индекси на цените на производител на промишлена продукция около общия индекс потвърждава извода, че ценовият контрол изкривява сигналите за реалната икономика и не съдейства за по-ефективното разпределение на ограниченияте ресурси. Значително по-бързо от общия индекс на цените на производител на промишлена продукция растат цените в някои от структуроопределящите промишлени отрасли – „Хранително-вкусова промишленост“, „Производство на електро- и топлоенергия“. Те наваксват изоставането от предходната година поради увеличените разходи за производството. В същото време контролираните от държавата потребителски цени са съдействали за намаляване темповете на инфлацията през

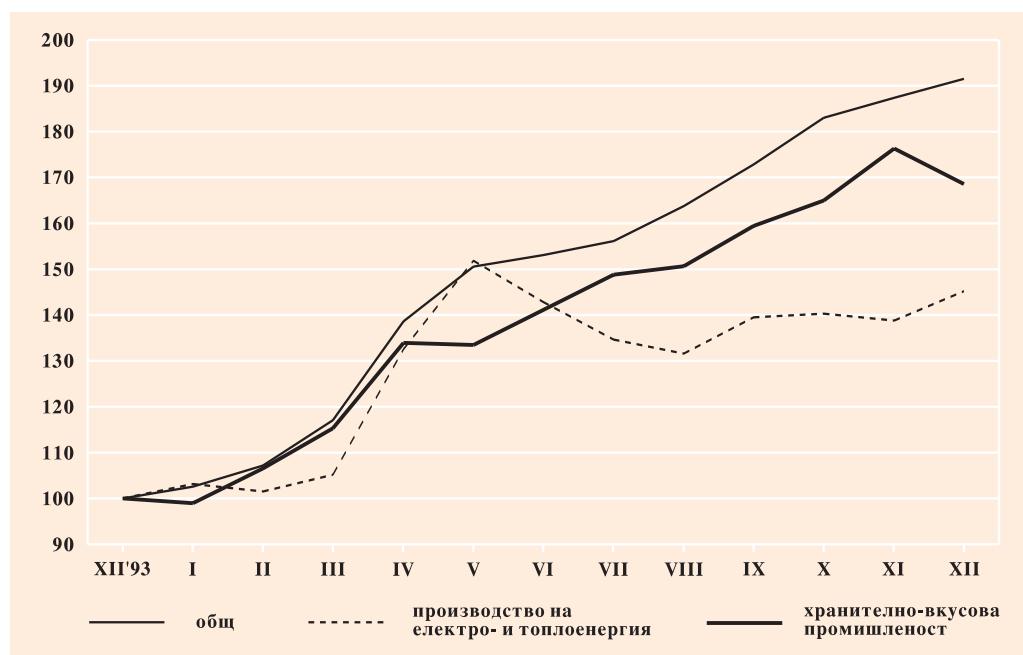
годината. Това показва, че инфлацията в България от началото на реформата е типична инфляция на разходите. Ценовият контрол в краткосрочен аспект само затормозява ролята на цените като двигател на структурните промени в икономиката, гарантиращи дългосрочния неинфлационен растеж.

**ИНДЕКСИ НА ЦЕНИТЕ НА ПРОИЗВОДИТЕЛ НА СТОКОВА ПРОМИШЛЕНА ПРОДУКЦИЯ И НА ПОТРЕБИТЕЛСКИТЕ ЦЕНИ ПРЕЗ 1995 г.
(декември 1994 г.=100)**

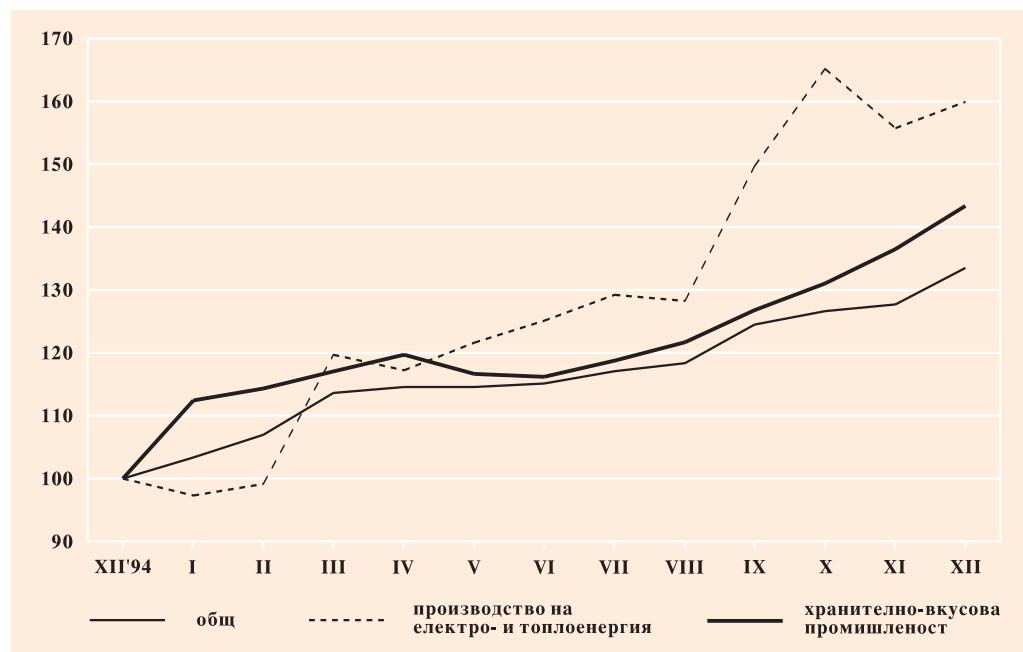
Източник: НСИ, БНБ.

ИНДЕКСИ НА ЦЕНИТЕ НА ПРОИЗВОДИТЕЛ НА СТОКОВА ПРОМИШЛЕНА ПРОДУКЦИЯ ПРЕЗ 1994 г.

Източник: НСИ, БНБ.

ИНДЕКСИ НА ЦЕНИТЕ НА ПРОИЗВОДИТЕЛ НА СТОКОВА ПРОМИШЛЕНА ПРОДУКЦИЯ ПРЕЗ 1995 г.

Източник: НСИ, БНБ.

5. Външна търговия

Външната търговия през 1995 г. се развива в условия, силно различаващи се от предишните години – признания за оживление на реалния сектор, стабилен валутен курс, значително намаление на инфлацията, относително стабилен външнотърговски режим. Това повлия благоприятно върху външнотърговската активност. Икономическият растеж на страните от Европейския съюз повиши съвкупното им търсене и респективно вноса. Страните в преход към пазарна икономика навлизат в период на възстановяване на своите икономики, съпроводено със стопански растеж.

Динамика на износа и вноса

Стойностният обем на стокообмена (в левово изражение по текущи цени) по предварителните данни на НСИ е 682.7 млрд. лв.²¹, което е с 239.5 млрд. лв. повече в сравнение с 1994 г., или 54%. Износът е за 343.3 млрд. лв., като нараства със 127.1 млрд. лв. (58.8%), а вносът – 339.4 млрд. лв., което е със 112.4 млрд. лв. повече (49.5%).²² Търговското салдо е положително (3.9 млрд. лв.), докато през 1994 г. то бе отрицателно (-10.8 млрд. лв.).

През 1995 г. различни фактори оказаха влияние върху конкурентоспособността на българския износ. Продължи тенденцията към реално посъкзване на лева. За периода декември 1994 г. – декември 1995 г. индексът на потребителските цени е 132.9, докато индексът на реалния ефективен валутен курс по основни търговски партньори е 102.1, а по основни валути – 107.1.²³ Индексите на номиналния ефективен валутен курс, изчислени по кошница от основни валути и търговски партньори, са съответно 115.3 и 110.2, като по-серизо-

²¹ Съгласно методиката на НСИ износът е отчетен по цени ФOB, а вносът – по цени СИФ.

²² Предварителната информация на НСИ не дава възможност за категорични оценки поради обичайната практика на НСИ да извършва ревизии на предварителните данни. В условията на отсъствие на индекси на средните цени на износа и вноса оценките на темповете на външната търговия трябва да са предпазливи.

²³ Индексът на реалния ефективен валутен курс по основни валути е изчислен на основата на кошница от три валути (USD, DEM и CHF) в съотношение 75:20:5. Индексът по основни търговски партньори е изчислен по кошница от пет валути (DEM, ITL, GRD, TRL и FRF) в съотношение 40.5:18.8:18.1:13.3:9.3.

но бе посъкъването на лева през втората половина на годината.

Поради някои недостатъци на реалния ефективен валутен курс, изчислен по кошница от валути на база цени на производител и потребител, а също и поради други методологически причини, е трудно да се оцени точно влиянието му върху износа и вноса. Главните рискове, произтичащи от надценяването на лева и загубата на конкурентоспособност, са свързани с последващо влошаване на търговското салдо и неблагоприятно отражение върху темповете на растеж на икономиката. Още по-опасни последици за стопанството могат да произтекат от едно по-рязко обезценяване на националната валута – нарастване на инфлацията, увеличаваща се валутна субституция, изтичане на капитали, загуба на доверие в провежданата икономическа политика.

Посъкъването на лева и свързаната с него загуба на конкурентоспособност през изтеклата година не се отразиха върху обемите на външната търговия поради действието и на други фактори, обезсилващи влиянието на реалния ефективен валутен курс. Такъв фактор се явяват например субсидираните цени на енергията, която е с голям относителен дял в износа на високоенергоемки продукти (продуктите на химическата промишленост и металургията, съставляващи голяма част от българския износ). Въпреки субсидираните цени на енергоносителите немалка част от предприятията износители не ги плащат редовно или въобще не могат да ги плащат. Ниската платежоспособност на тези предприятия, от една страна, и инфлацията, от друга – обуславят растежа на общата им задлъжност, което създава възможност за поддържане на по-ниски износни цени. Високите стойности на износа през 1995 г. се дължат до известна степен и на ценовия фактор – обезценяването на щатския долар спрямо основните европейски валути през първото полугодие.²⁴ В преобладаващата си част постъплението от износа за Европейския съюз (около 38% от целия износ) са в европейски валути. При равни други условия обезценяването на долара води до по-високи приходи от износ (в доларово изражение), без това да е съпроводено с нарастване на физическия обем. След разпадането на СИВ външнотърговските връзки на България бяха почти разрушени, вследствие на което настъпи срив, измерващ се с повече от двукратно намаление на стокообмена. Дори и в резултат на високите темпове през 1995 г. външнотърговският стокообмен е далеч от достигнатото равнище в края на 80-те години. От тази гледна точка постигнатите резултати трябва да се разглеждат по-скоро като постепенно възстановяване, а не като чисто нарастване.

Външнотърговският стокообмен продължава да представлява значителна част от БВП, което характеризира отворения характер на икономиката. Относителният му дял през 1995 г. бележи лек спад от 1.5 процентни пункта, но остава висок.

ВЪНШНАТА ТЪРГОВИЯ КАТО ДЯЛ ОТ БВП

(%)

Показатели	1989 г.	1990 г.	1991 г.	1992 г.	1993 г.	1994 г.	1995 г.*
Износ	34.5	23.3	42.3	45.6	34.4	39.8	40.3
Внос	32.3	22.7	33.3	51.9	46.8	41.8	39.8
Стокообмен	66.8	46.0	75.6	97.5	81.2	81.6	80.1

* Данните за 1995 г. са предварителни.

Източник: НСИ.

Данните за външната търговия дават основание да се счита, че износът през 1995 г. е важен за икономическия растеж. Динамиката на търговското салдо по тримесечия в общи линии запазва сезонната си цикличност.

²⁴ През първата половина на 1995 г. в сравнение със същия период на 1994 г. щатският долар се обезцени спрямо основните европейски валути с около 13 – 16%.

ДИНАМИКА НА ИЗНОСА И ВНОСА ПО ТРИМЕСЕЧИЯ

(млн. лв. по текущи цени)

Показатели	I	II	III	IV
	1994 г.			
Търговско салдо	-15501.6	1460.8	-557.5	3782.5
Износ, ФОБ	34276.6	55674.7	58874.2	67368.9
Внос, СИФ	49778.2	54213.9	59431.7	63586.4
	1995 г.*			
Търговско салдо	-2501.0	-981.6	10199.4	-2781.5
Износ, ФОБ	76927.8	86639.9	95574.9	84195.0
Внос, СИФ	79428.8	87621.5	85375.5	86976.5

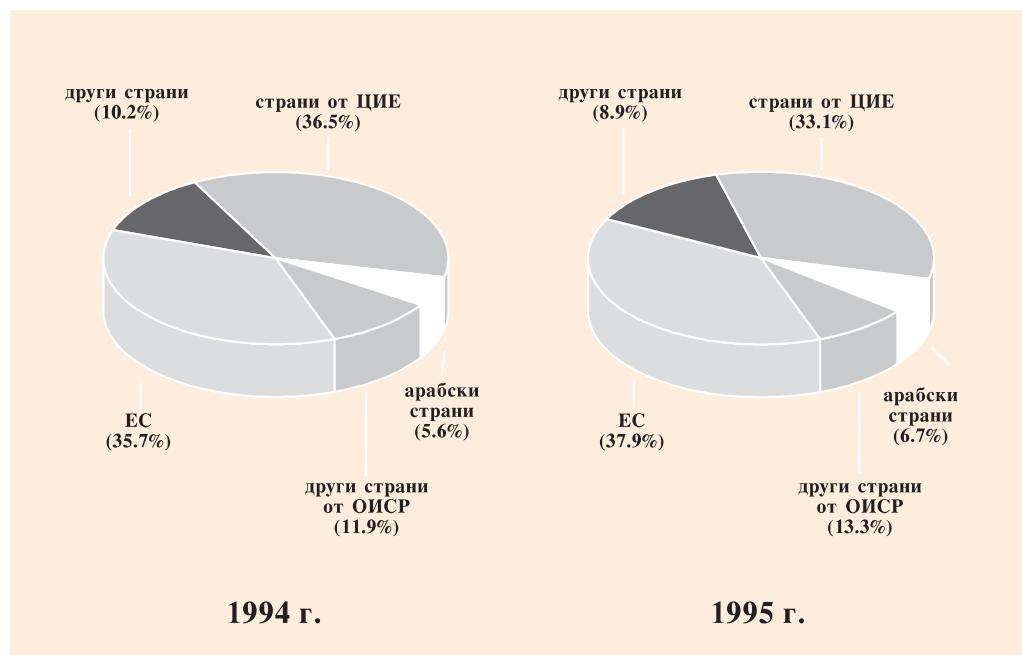
* Данните за 1995 г. са предварителни.

Източник: НСИ.

Географска структура на износа и вноса

Като цяло географската структура на външната търговия остава стабилна. Трите основни направления на стокообмена продължават да са Европейският съюз, Централна и Източна Европа и балканските страни.

ГЕОГРАФСКА СТРУКТУРА НА ИЗНОСА

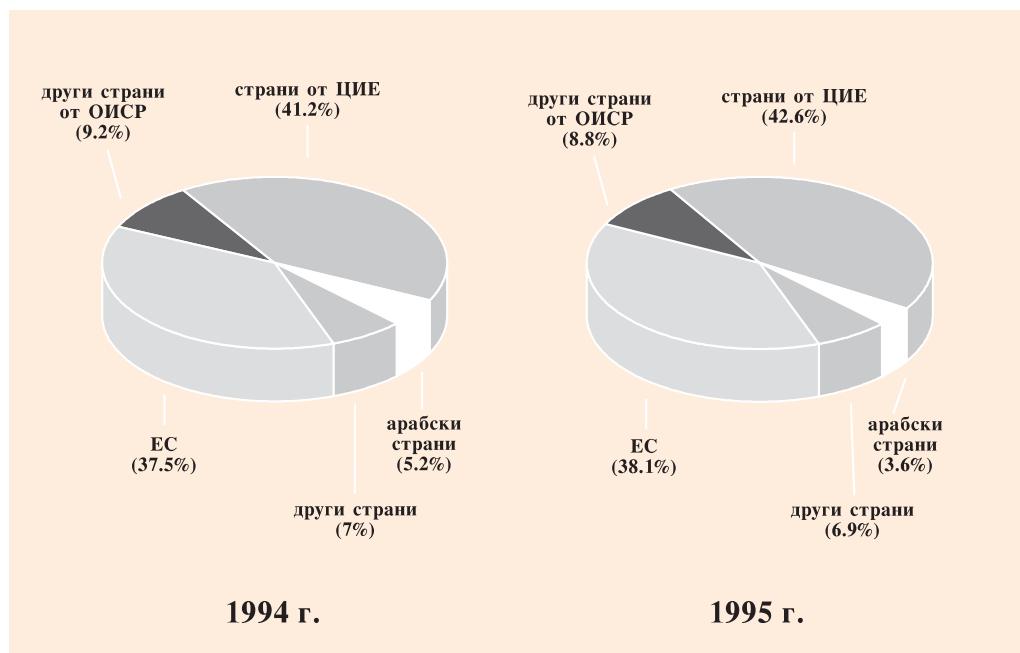

Източник: НСИ, БНБ.

Значителна роля за повишаването на външнотърговския стокообмен със страните от Европейския съюз изигра подписаното търговско споразумение, което влезе в сила от началото на 1994 г. То се характеризира с асиметричност на търговските отстъпки и селективност на либерализацията по сектори. Ограничително остава третирането на вноса в ЕС на текстил и готово облекло от България. Най-бавна и ограничена е либерализацията на търговията със селскостопански стоки, които са и най-чувствителни за ЕС и неговата обща селскостопанска политика.

Стокообменът със страните от Централна и Източна Европа от гледна точка на абсолютните обеми продължава да е незадоволителен. В стремежа си за по-бързо икономическо и политическо приобщаване към Западна Европа страните от този регион са склонни да подценяват потенциалните възможности от възстановяването на добрите търговски взаимоотношения. Русия продължава да е най-важният търговски партньор на България.

ГЕОГРАФСКА СТРУКТУРА НА ВНОСА

Източник: НСИ, БНБ.

Износаът за балканския регион през последните години бързо расте.²⁵ Увеличаващият се дял на тези страни се дължи в голяма степен на износа за Македония. Може да се очаква, че тенденцията към нарастване дела на балканските държави във външнотърговския стокообмен ще продължи и след отмяната на ембаргото срещу СР Югославия.

Търговията с арабските страни въпреки лекото си нарастване през 1995 г. продължава да е далеч от достигнатите преди години обеми. Основните ни търговски партньори от миналото – Ирак и Либия, изтърпяват наложените върху тях санкции, което пречи на нормалните търговски отношения. От друга страна, българските износители не са достатъчно активни в търсенето на нови пазари в други държави от този регион, а възможностите там не са малки.

Стокова структура на износа и вноса

Относително стабилна остава и стоковата структура. Сравнителните предимства на България и традиционният експортен потенциал предопределят до голяма степен стоковата структура на износа. От тази гледна точка селското стопанство, металургията, химическата и хранително-вкусовата промишленост продължават да формират основната му част. В по-дългосрочна перспектива стоковата структура ще зависи от посоката и мащаба на структурната реформа.

При износа има увеличение в абсолютните обеми на всички стокови групи.²⁶ С най-висок относителен дял са продуктите от растителен и животински произход, храни, напитки и тютюни – 22.3% (увеличение с 0.9 процентни пункта спрямо 1994 г.), неблагородните метали – 20% (намаление с 0.6 процентни пункта)²⁷, и изделията на химическата промишленост – 19.1% (нарастане с 2.9 процентни пункта). Високият дял на сировините и полуфабрикати-

²⁵ Относителният дял на балканските страни (включително Гърция и Турция, които са включени съответно в ЕС и ОИСР) във външнотърговския стокообмен през 1995 г. е: износ – 28.6%; внос – 11.8%.

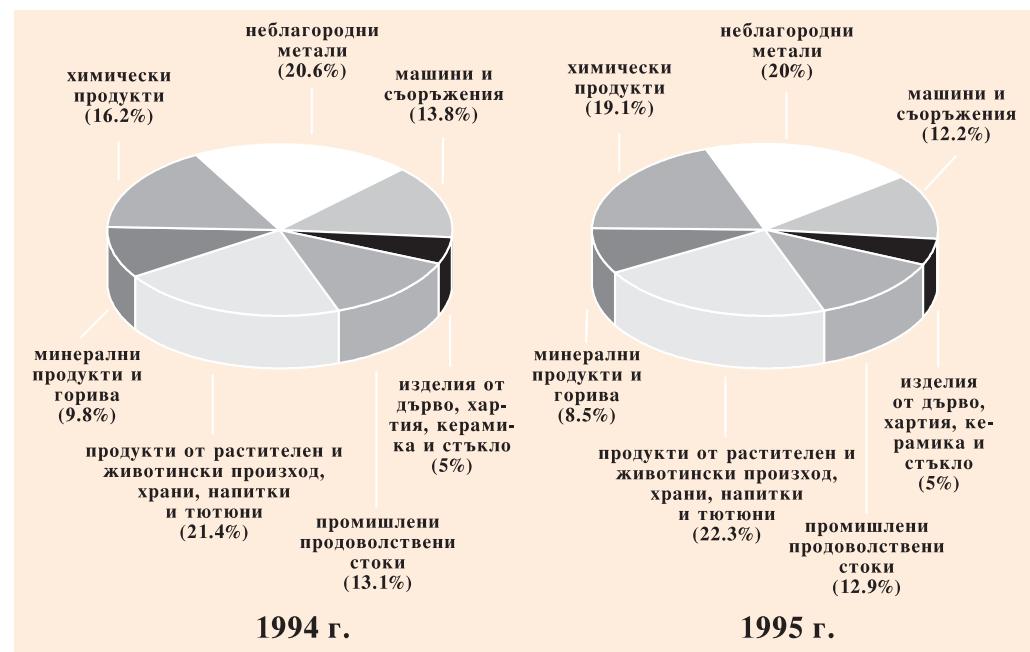
²⁶ Поради удобството за целите на макроикономическия анализ БНБ продължава да използва класификацията на Министерството на търговията и външноикономическото сътрудничество, която свежда 21-те раздела на хармонизираната система (възприета от НСИ от 1992 г.) до 7 окрупнени стокови групи.

²⁷ За увеличението на абсолютните и относителните дялове в износа на химическите продукти и неблагородните метали влияние оказва и повищението на цените на тези стоки на международните пазари.

те в износа поставя целия износ (особено към страните от ОИСР), а оттам и стопанския растеж въобще в силна зависимост от икономическия цикъл в тези страни.

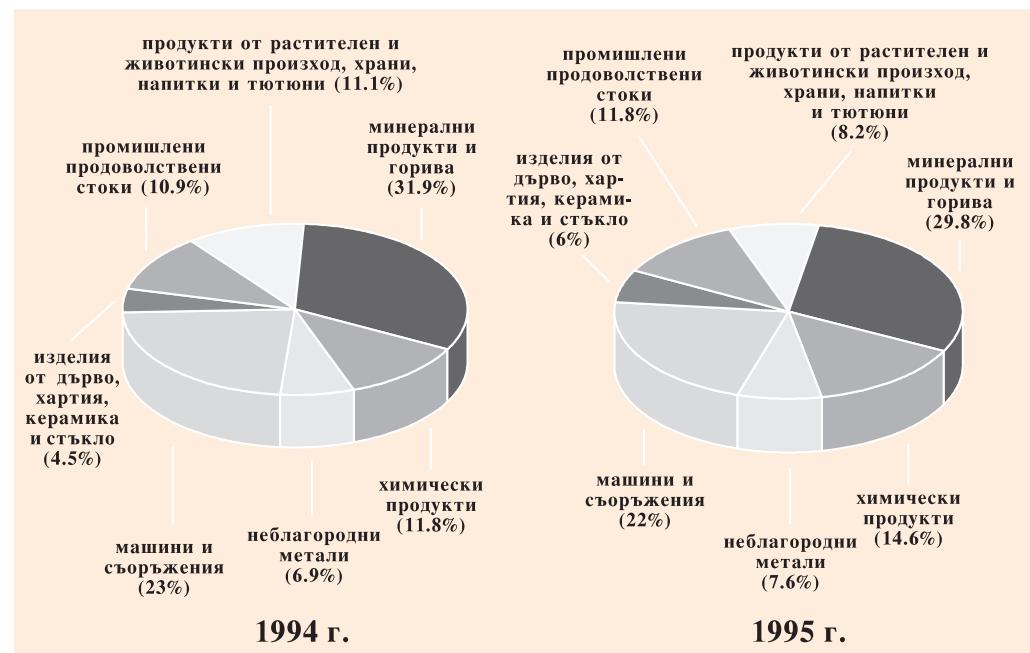
При вноса има намаление (с 12.1%) в абсолютните обеми само при стоковата група „Продукти от растителен и животински, храни, напитки и тютюни“. Останалите стокови групи бележат увеличение. Минералните продукти и горивата традиционно имат най-висок относителен дял – 29.8% (намаление с 2.1 процентни пункта спрямо 1994 г.), следвани от машините и съоръженията – 22% (намаление с 1 процентен пункт), и химическите продукти – 14.6% (увеличение с 2.8 процентни пункта).

СТОКОВА СТРУКТУРА НА ИЗНОСА

Източник: МТВС, НСИ, БНБ.

СТОКОВА СТРУКТУРА НА ВНОСА

Източник: МТВС, НСИ, БНБ.

Стоковите групи с най-голямо съотношение износ/внос остават същите, както и през 1994 г. Този показател е най-висок (2.8) за стоковата група „Продукти от растителен и животински произход, храни, напитки и тютюни“, следван от „Неблагородни метали“ (2.6). Най-нисък е при стоковите групи „Минерални продукти и горива“ (0.3) и „Машини и съоръжения“ (0.5).

6. Платежен баланс

Текуща сметка

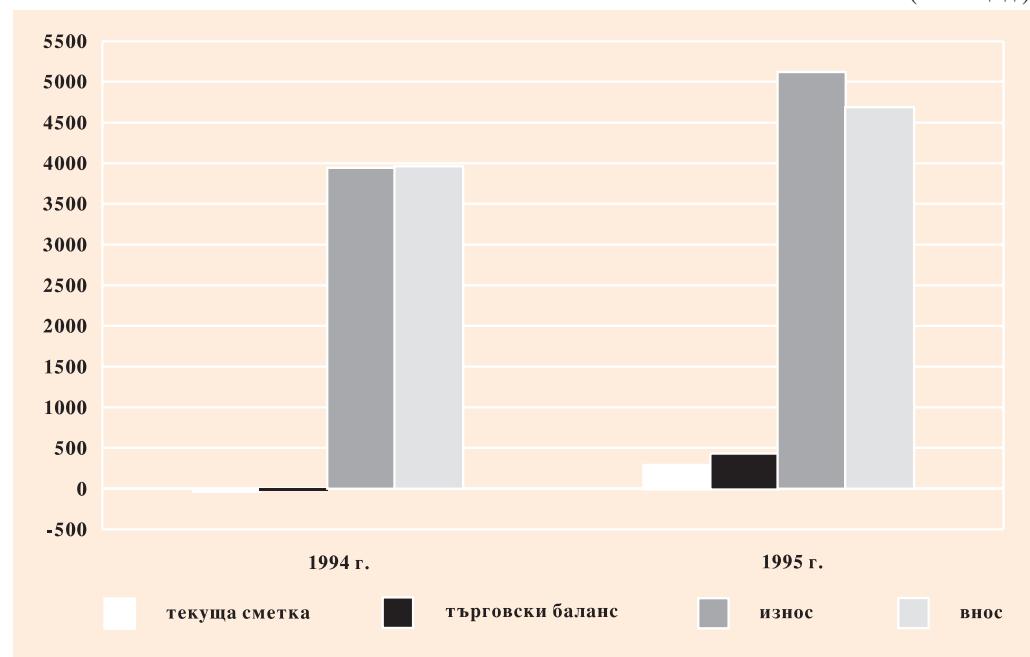
Салдото по текущата сметка през 1995 г. е положително (333.8 млн. щ. д.), като нараства спрямо 1994 г. с 358.6 млн. щ. д. С най-голям принос за това е положителният търговски баланс (427.8 млн. щ. д.), след като през 1994 г. той беше отрицателен (-16.9 млн. щ. д.).

Износът е за 5110.3 млн. щ. д., като нараства с близо 30% спрямо 1994 г. Вносьт е 4682.5 млн. щ. д., което представлява увеличение с 18.5%.

Салдото по услугите продължава да е отрицателно (-226 млн. щ. д.), като бележи влошаване спрямо 1994 г. в размер на 44.4 млн. щ. д. Като основна причина може да се изтъкне силно отрицателното салдо по лихвите (-454.9 млн. щ. д.), главно вследствие на плащането по брейди облигациите в размер на 273.3 млн. щ. д.

ТЕКУЩА СМЕТКА И ТЪРГОВСКИ БАЛАНС

(млн. щ. д.)

Източник: БНБ.

Салдото по туристическите услуги е положително (277.8 млн. щ. д.), като увеличението на приходите спрямо 1994 г. е 111.4 млн. щ. д., а разходите намаляват с 48.6 млн. щ. д. Това се дължи както на нарасналия брой чужденци, посетили България с цел почивка и бизнес, така и на намалелия брой българи, пътуващи в чужбина вследствие намаляването на реалните доходи на населението.

Салдото по транспортните услуги е положително (38.2 млн. щ. д.), като бележи значително подобреие спрямо 1994 г., когато бе отрицателно (-89.8 млн. щ. д.). Приходите от транспортни услуги през 1995 г. нарастват със 106.3 млн. щ. д., а разходите намаляват с 21.7 млн. щ. д.

Салдото по частните трансфери е положително (117 млн. щ. д.), като намалява с 47.1 млн. щ. д. спрямо предходната година. Приходите от частни

трансфери се съкращават със 105.6 млн. щ. д., а разходите – с 58.5 млн. щ. д., но с по-нисък темп от приходите, което обяснява намаляването на салдото.

Безвъзмездните преводи през 1995 г. са в размер на 15 млн. щ. д., като нарастват спрямо 1994 г. с 5.4 млн. щ. д.

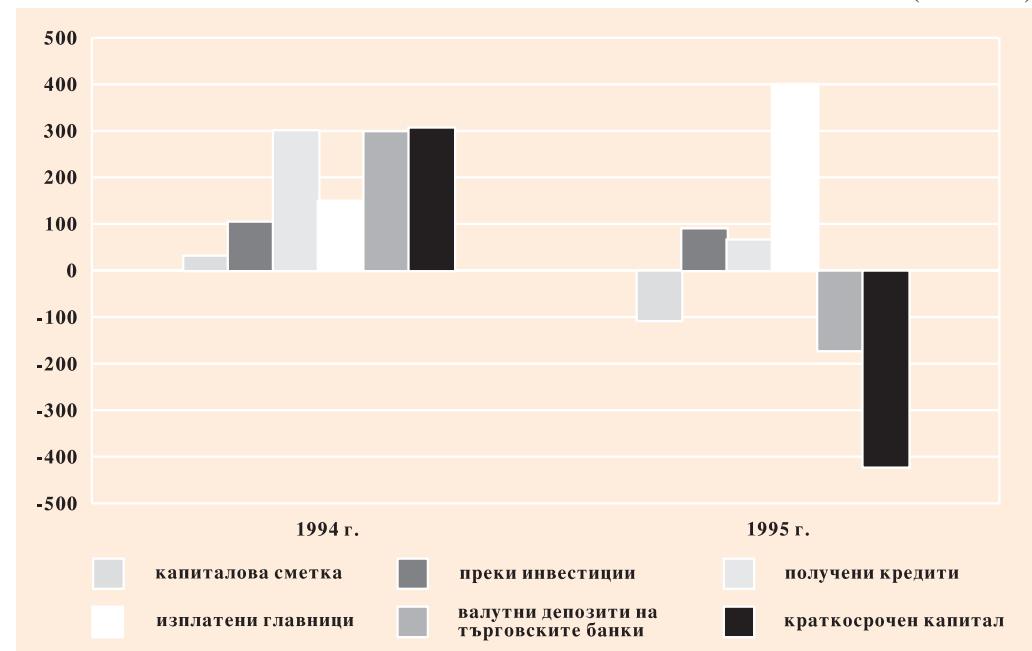
Капиталова сметка

Салдото по капиталовата сметка е отрицателно (-94.9 млн. щ. д.), като се влошава спрямо 1994 г. със 126.7 млн. щ. д. Това се дължи както на намаляния приток в страната на средства от официални източници, така и на големите плащания на главници по получени по-рано кредити.

Преките чуждестранни инвестиции в страната са в размер на 90.4 млн. щ. д.²⁸, като преобладаваща част от тях (66.6 млн. щ. д.) са реализирани през първото тримесечие. Общото намаление на преките инвестиции през 1995 г. в сравнение с 1994 г. е 15 млн. щ. д. Икономическата нестабилност както в страната, така и в региона, законодателните несъвършенства и тормавата бюрократична система са сред главните причини за намалелите инвестиции. Страните с най-висок относителен дял в преките инвестиции са Гърция (27.9%), Германия (15.9%), Белгия (10.8%) и САЩ (9.1%). Основната част от инвестициите през 1995 г. (37%) са насочени към производството и търговията с бира и безалкохолни напитки, закупуването на хотел „Витоша“ (10.7%), банковите и финансовите дейности (9.8%), проучването на полезни изкопаеми (4.5%).

КАПИТАЛОВА СМЕТКА НА ПЛАТЕЖНИЯ БАЛАНС (основни компоненти)

(млн. щ. д.)

Източник: БНБ.

Получените средно- и дългосрочни кредити са 66.5 млн. щ. д. при 301.3 млн. щ. д. през 1994 г. Поради липсата на споразумения с МВФ и Световната банка през 1995 г. България не е получавала официално външно финансисване, с изключение на последния транш от предварително договорен заем от Япония в размер на 45.9 млн. щ. д.

²⁸ По данни на Министерството на финансите.

Изплатените главници са за 400.5 млн. щ. д., от които 240.1 млн. щ. д. към МВФ. В сравнение с 1994 г. плащанията по главници нарастват с 250.3 млн. щ.д., а само към МВФ – със 170.4 млн. щ. д.

Погашенията по предоставените по-рано от България заеми (нето) са 295.2 млн. щ. д., основната част от които са плащания на Русия с природен газ съгласно Ямбургското споразумение, което изтича в края на 1996 г.

Депозитите на търговските банки в чужбина се съкрашават през 1995 г. със 171.4 млн. щ. д., докато през 1994 г. те са се увеличили с 299.3 млн. щ.д. Сред възможните причини, обясняващи това свиване, са относителната стабилност на лева спрямо основните конвертируеми валути, високият лихвен диференциал през по-голямата част от годината и затрудненията с левовата ликвидност на някои търговски банки.

Коефициентът на валутните резерви (в месеци), изчислен като отношение на резервите към плащанията на лихви, главници и внос, е 2.6, което представлява намаление с 0.14 месеца в сравнение с 1994 г. Коефициентът на резервите, изчислен само към вноса, е 3.2 при 3 през 1994 г.

7. Външен дълг

Официалният външен дълг на страната в края на 1995 г. възлезе на 9.446 млрд. щ. д. В сравнение с 1994 г. той намалява с 917 млн. щ. д. Основните фактори за това са канцелирането на дълга към руските търговски банки в резултат на споразумението от 28 март 1995 г. между Република България и Русия и по-големият размер на изплатените главници в сравнение с получените нови официални кредити през 1995 г.

ОФИЦИАЛЕН ВЪНШЕН ДЪЛГ НА БЪЛГАРИЯ

Показатели	1993	1994	(млн. щ. д.) 1995
Общ официален дълг	12472	10363	9446
Международни финансови институции ¹	1157	1825	1656.5
Официални кредитори ²	1368	1408	1528.3
Кредитори от бившия СИВ ³	611	1591	846.1
Търговски банки и други частни кредитори ⁴	9336	5539	5415.1
Коефициенти на официалния външен дълг и неговото обслужване			
Външен дълг/БВП, %	115.4	103.4	76.4
Външен дълг/износ на стоки и услуги, %	249.9	188.2	141.4
Обслужване на дълга/БВП, %	2.7	5.7	7.0
Обслужване на дълга/износ, %	7.9	14.4	17.3

¹ МВФ, Световна банка, Европейски съюз, ЕИБ и ЕБВР.

² На двустранна основа. Включва кредити, получени до 1989 г., и други нови официални кредитори.

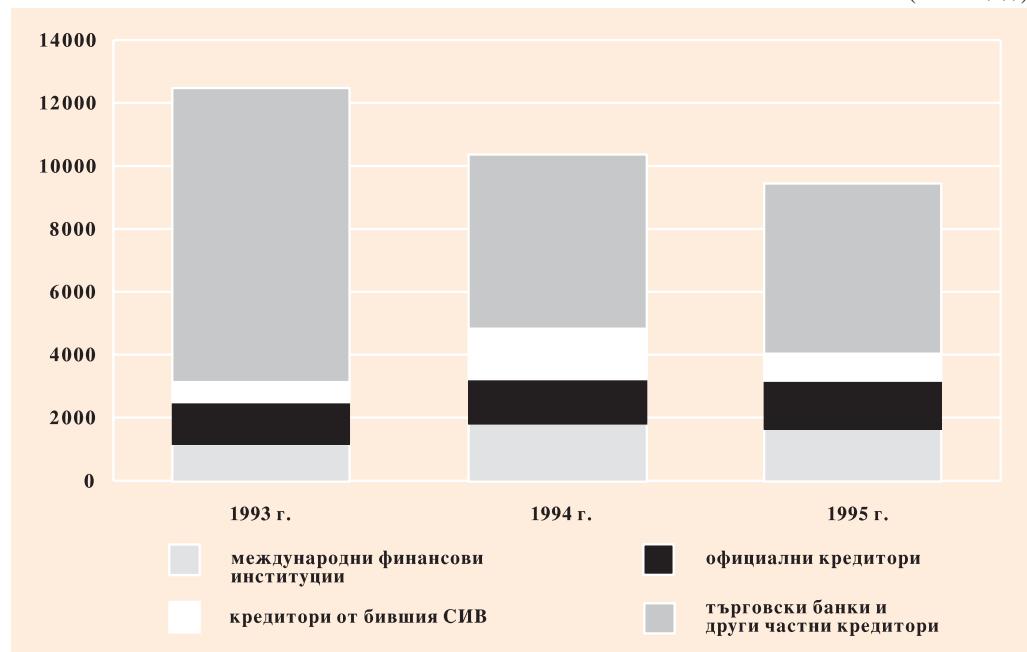
³ Дълг в конвертируема валута към МБИС, МИБ и Полската народна банка. Преди 1994 г. задълженията към руските банки са включени в дълга към търговските банки – кредитори от Лондонския клуб.

⁴ Включително брейди облигациите.

През 1995 г. настъпиха значителни промени в основните коефициенти, характеризиращи външната задлъжност на българската икономика и обслужването на външния дълг. Съотношението официален външен дълг/БВП спадна от 103.4% през 1994 г. на 76.4% през 1995 г. В същата посока се промени и съотношението официален външен дълг/приходи от износ на стоки и услуги, което от 188.2% през 1994 г. спадна до 141.4% през 1995 г. Тези положителни промени се дължат, както на прираста на брутния вътрешен продукт и износа, така и на намаляването размера на дълга през годината. Същевременно показателите за обслужването на външния дълг към БВП и износа през 1995 г. се влошават в резултат на нарасналния обем плащания по обслужване на външния дълг, включително и на започналите плащания на лихви по брейди облигациите.

ОФИЦИАЛЕН ВЪНШЕН ДЪЛГ НА БЪЛГАРИЯ

(млн. щ. д.)

Източник: БНБ.

III. Фискална политика

Стремежът за установяване на устойчиво макроикономическо равновесие и поддържане на финансова стабилност в страната през 1995 г. обуслови провеждането на рестриктивна фискална политика. Това заедно с провежданата от БНБ парична рестрикция ограничи нарастването на потребителските цени и доведе до най-същественото през последните 5 години намаление на инфлацията.

Антиинфлационната политика на правителството, както и започналият икономически растеж обаче не можаха да компенсират увеличените разходи по обслужването на непрекъснато растящия вътрешен държавен дълг. Действието на тези фактори и неизпълнението на приходната част на бюджета наложиха приемането в края на годината на Закон за изменение и допълнение на Закона за държавния бюджет на Република България за 1995 г., с който бе увеличен размерът на бюджетния дефицит.

1. Консолидиран държавен бюджет

Консолидираният държавен бюджет обхваща следните бюджети: на правителството²⁹, на местните органи на управление, на социалното осигуряване и някои определени извънбюджетни сметки и фондове³⁰. Със Закона за държавния бюджет на Република България за 1995 г. (ЗДБ) се утвърдиха републиканският бюджет, бюджетът на социалното осигуряване и бюджетът на съдебната власт.

Нетните приходи по консолидирания държавен бюджет (получени след приспадане на вътрешнобюджетните трансфери и средствата за финансиране на бюджетния дефицит), отчетени в края на 1995 г., възлизат на 328 328.7 млн. лв., или 37.7% от размера на БВП³¹, а нетните разходи са 377 923.3 млн. лв., което е 43.4% от БВП. В края на предходната година нетните приходи са 42.1% от отчетения размер на БВП³², а нетните разходи – 47.9% от него.

Най-голям относителен дял в приходната и разходната част на консолидирания държавен бюджет имат приходите и разходите на правителствения бюджет. В края на 1995 г. те формират съответно 60.1% и 57.6% от него, докато в края на 1994 г. техният относителен дял е 60.6% и 54%.

Структурата и размерът на приходите и разходите по консолидирания държавен бюджет непосредствено зависят от структурата и размера на приходите и разходите по републиканския бюджет. Общийят размер на приходите, постъпили в републиканския бюджет към 31 декември 1995 г., е 197 294.1 млн. лв., или 91.6% от разченените със ЗДБ, и 22.6% от отчетения размер на БВП. През 1994 г. разченените със ЗДБ приходи по републиканския бюджет бяха преизпъл-

²⁹ Правителственият бюджет включва републиканския бюджет, бюджета на министерствата и ведомствата и бюджета на областните администрации.

³⁰ Извънбюджетните сметки и фондове, включени в консолидирания държавен бюджет, са: фондовете „Професионална квалификация и безработица“ и „Земеустројование и мелиорация“ и извънбюджетните сметки, открити с ПМС № 27 от 1992 г. и Закона за опазване на обработвателната земя и пасищата.

³¹ По предварителни данни БВП за 1995 г. е 871.4 млрд. лв.

³² По предварителни данни БВП за 1994 г. е 522.2 млрд. лв.

нени – 132.9%, като съществен принос за това имаше по-високият размер на инфлацията, а техният относителен дял спрямо БВП беше 25.5%.

Към 31 декември 1995 г. общият размер на извършените разходи по републиканския бюджет е 255 219 млн. лв., или 93.3% от предвидените в ЗДБ, и 29.3% от размера на БВП. В края на 1994 г. разходите по републиканския бюджет бяха 32% от размера на БВП. Най-голям относителен дял в структурата на разходите заемат текущите разходи. През отчетния период те са 55.1% от общите разходи, докато за същия период на предходната година те формират 51.7% от тях. Увеличението на относителния дял на текущите разходи през 1995 г. е свързано с размера на лихвените плащания. Размерът на тези плащания се увеличи значително както в резултат на нарастването на вътрешния държавен дълг, така и вследствие предприетите от правителството мерки за укрепване финансовото състояние на Стопанска банка – АД, и на „Минералбанк“ – АД. Това беше и една от главните причини, които наложиха в края на текущата година да се приеме Закон за изменение и допълнение на Закона за държавния бюджет на Република България за 1995 г., с който се утвърди разходите за „Лихви по вътрешни заеми“ да се изплащат по дължимия им фактически размер, като фактическото превишение на разчетените със ЗДБ разходи за лихви по вътрешни заеми не може да бъде повече от 9200 млн. лв. Компенсирането на допълнителните лихвени плащания над 9200 млн. лв. следващо да осигури Министерският съвет. Размерът на платените лихви към 31 декември 1995 г. е 123 927.3 млн. лв. (в т.ч. 99 286.5 млн. лв. вътрешни лихви), което е 100.9% от утвърдения със Закона за изменение и допълнение на ЗДБ максимален размер и 14.2% от отчетения размер на БВП. В края 1994 г. размерът на платените лихви беше 70 674.4 млн. лв. (в т. ч. 64 112.3 млн. лв. вътрешни лихви), или 190.8% от разчетените със ЗДБ, и 13.5% от размера на БВП. Във връзка с настъпилите през годината затруднения в касовото изпълнение на бюджета размерът на трансферите, които републиканският бюджет предостави за покриване дефицитите на другите бюджети през 1995 г., е 91.9% от предвидените в ЗДБ.

2. Бюджетен дефицит

През 1995 г. по републиканския бюджет имаше първичен излишък в размер на 66 002.4 млн. лв., или 101.8% от разчетения със ЗДБ, и 7.6% от отчетения размер на БВП. През същия отчетен период на 1994 г. неговият размер бе 36 630.7 млн. лв., или 404.1% от предвиденото със ЗДБ, и 7% от размера на БВП.

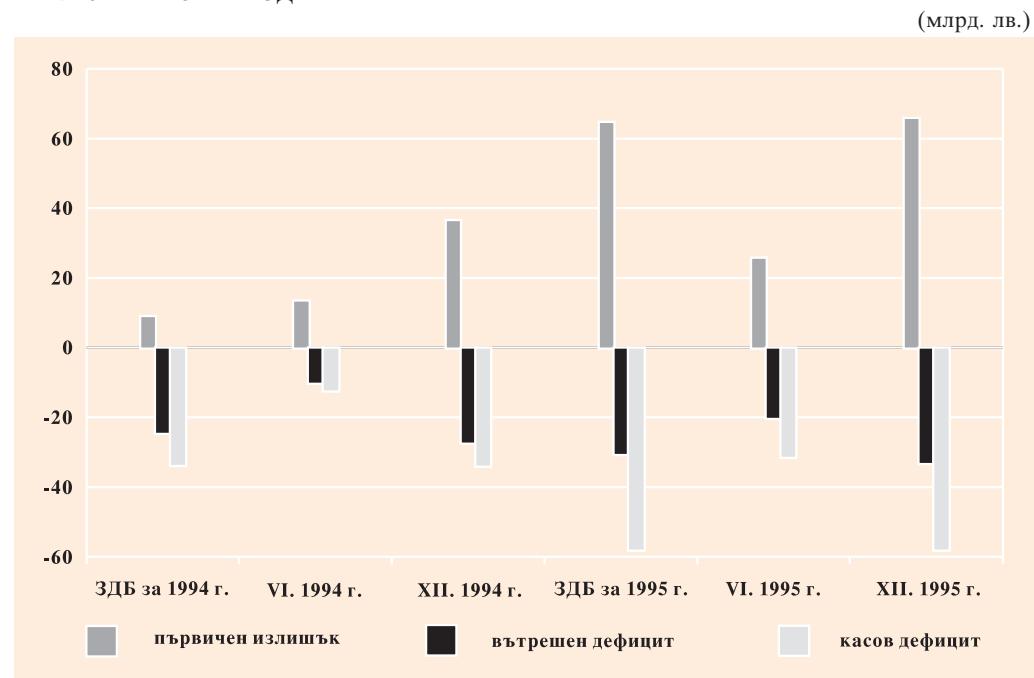
Отчетеното положително първично салдо по републиканския бюджет към 31 декември 1995 г. се оказа недостатъчно, за да покрие разходите, свързани с обслужването на държавния дълг. След отчитане взаимоотношенията на бюджета с вътрешните кредитори в края на отчетния период се формира вътрешен дефицит в размер на 33 284.1 млн. лв., или 108.8% от предвидения със ЗДБ, и 3.8% от размера на БВП. За същия период на предходната година той е 112% от ЗДБ и 5.3% от размера на БВП.

Касовият дефицит по републиканския бюджет към 31 декември 1995 г. възлиза на 57 924.9 млн. лв., което е 100% от приетия със Закона за изменение и допълнение на Закона за държавния бюджет на Република България за 1995 г. и 6.6% от отчетения размер на БВП. Размерът на касовия дефицит през 1994 г. е 6.5% от отчетения БВП.

Към 31 декември 1995 г. бюджетът на социалното осигуряване приключи с излишък в размер на 750.9 млн. лв. Салдото на общинските съвети е 112.3 млн. лв. Бюджетът на съдебната власт също приключи финансовата година с положително салдо – 184.1 млн. лв. Остатъкът по извънбюджетните сметки и фондове е 7285.5 млн. лв. Така дефицитът по консолидирания дър-

жавен бюджет възлезе на 49 594.5 млн. лв., което е с 8330.4 млн. лв. по-малко в сравнение с отчетения касов дефицит по републиканския бюджет.

РЕПУБЛИКАНСКИ БЮДЖЕТ

Източник: БНБ.

Нарасналата кредитна задлъжнялост на бюджета към вътрешните кредитори и начинът на управление на касовите потоци през текущата година доведоха до значително нарастване на общата потребност³³ от кредитни ресурси. В края на 1995 г. най-този размер е 181 538.3 млн. лв., или тя е нарасната с 69.3% в сравнение с 1994 г. Най-голям относителен дял в нейната структура имат кредитните ресурси, привлечени с цел покриване потребностите от средства, свързани с разходите по обслужване на вътрешния държавен дълг – 59.5%. През отчетната година се поддържа сравнително големи по размер бюджетни депозити (в това число и срочни), като техният общ уреден размер за годината възлиза на около 4677 млн. лв.

3. Финансиране на бюджетния дефицит

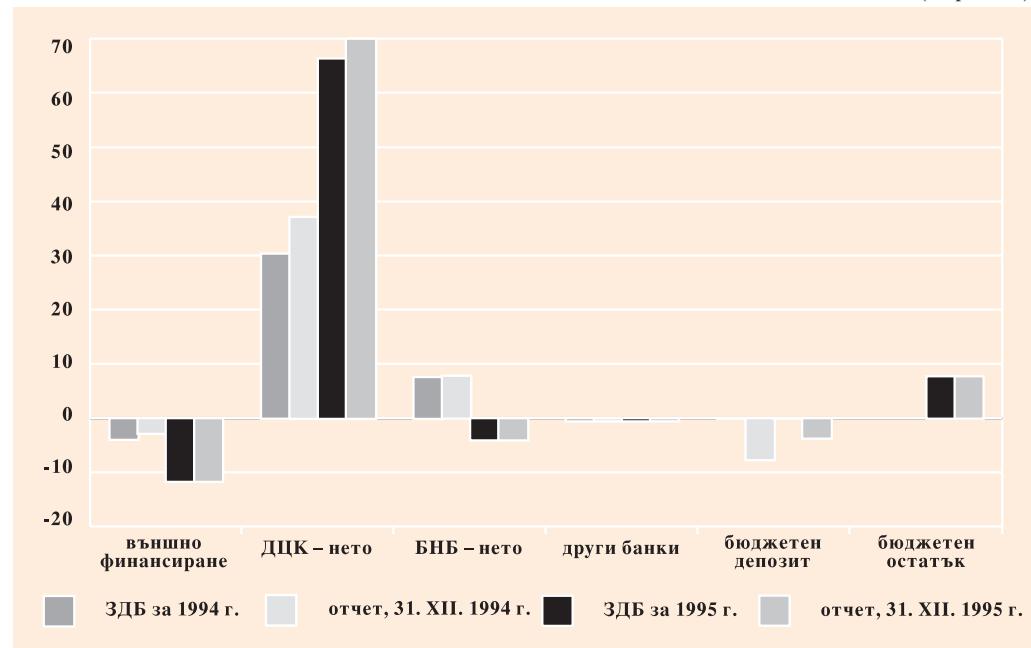
В края на 1995 г. е отчетено отрицателно външно финансиране (нето) в размер на 11 713.4 млн. лв., което е 100.7% от разчетеното със ЗДБ. От него с най-висок процент на изпълнение – 122.2% спрямо ЗДБ, са плащанията, свързани с просрочени лихви по външни заеми. През 1994 г. нетният отрицателен резултат от операции с чужбина е 2749.8 млн. лв., или само 73% от предвиденото в ЗДБ.

Нетното външно финансиране на републиканския бюджет към 31 декември 1995 г. е в размер на 69 638.3 млн. лв. Основен източник на средствата за финансиране са операциите с ДЦК. В края на годината техният нетен размер възлезе на 69 938.6 млн. лв. Друг източник за финансиране на касовия дефицит през 1995 г. е преходният остатък по републиканския бюджет от 1994 г. в размер на 7745.8 млн. лв. Тъй като през отчетната година държавният бюджет не е ползвал нови дългосрочни кредити от финансови институции и редовно е правил погашения по старите, нетното пряко финансиране от

³³ Общата потребност от кредитни ресурси на бюджета е равна на касовия дефицит плюс намаляването на външните и вътрешните пасиви към кредиторите.

тях към 31 декември 1995 г. е отрицателно и е в размер на -4486.3 млн. лв. Републиканският бюджет приключи годината с остатък от 3712.7 млн. лв., с който се намалява нетното вътрешно финансиране.

ФИНАНСИРАНЕ НА КАСОВИЯ ДЕФИЦИТ НА РЕПУБЛИКАНСКИЯ БЮДЖЕТ
(млрд. лв.)

Източник: БНБ.

Със ЗДБ за 1995 г. за първи път не бе предвидено предоставянето на пряк дългосрочен кредит от БНБ за финансиране на касовия дефицит. По тази причина БНБ на основание чл. 46 от Закона за БНБ предостави на Министерството на финансите само временни кредити (аванси) за покриване на временен недостиг на бюджета от средства в размер на 19 млрд. лв., които бяха погасени в договорените срокове.

Фактическите приходи в държавния бюджет от емисии на ДЦК през 1995 г. (по Наредба № 5 и целеви емисии за фирми и граждани) възлизат на 154 488.6 млн. лв., което е 1.7 пъти повече в сравнение със същия период на предходната година. Бяха изплатени ДЦК с настъпващ падеж в размер на 84 588 млн. лв., както и лихви и отстъпки за 64 567.3 млн. лв.

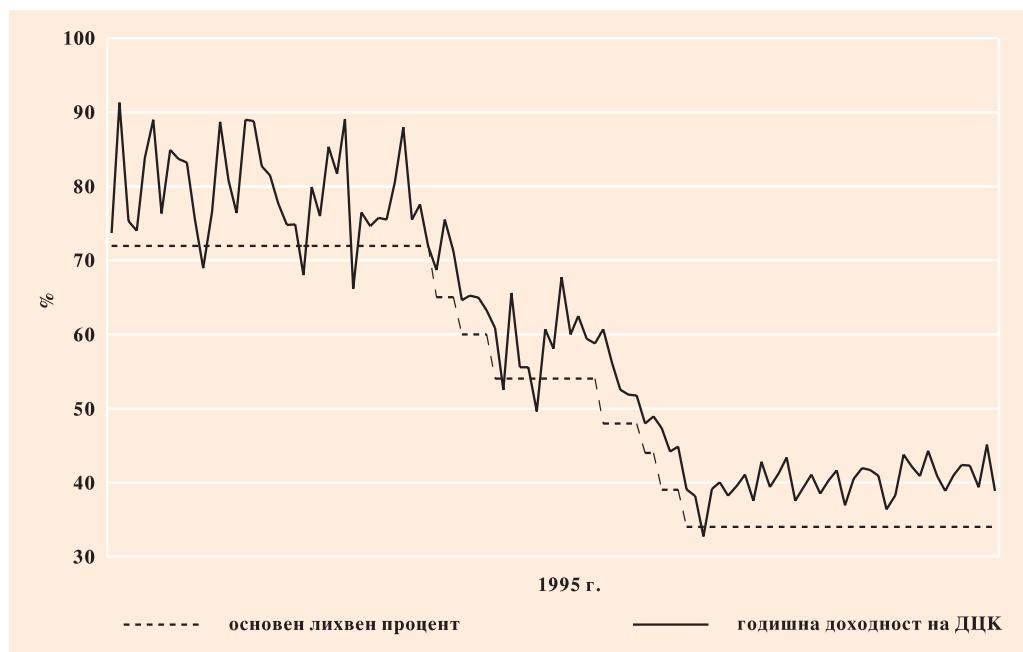
През 1995 г. чрез БНБ по Наредба № 5 бяха реализирани 107 емисии на безналични държавни ценни книжа за финансиране на бюджетния дефицит със съвкупна номинална стойност 151 836.04 млн. лв., в т.ч. 7 емисии на съкровищни бонове, продавани с отстъпка от номинала, 68 емисии на лихвоносни съкровищни бонове и 32 емисии на съкровищни облигации. Към 31 декември 1995 г. в обращение са 115 емисии (50 емисии на съкровищни бонове и 65 емисии на съкровищни облигации) със съвкупна номинална стойност 142 940.8 млн. лв.

Съвкупната номинална стойност на предложените от Министерството на финансите за еmitиране ДЦК бе в размер на 178 901.2 млн. лв.

Финансовите институции заявиха поръчки за 189 700 млн. лв., като за една от емисиите на съкровищни облигации не бяха получени поръчки за участие в аукциона, а цените за други две емисии не бяха одобрени от Министерството на финансите, поради което те не бяха реализирани.

През 1995 г. за по-голяма част от емисиите средната годишна доходност е равна на или по-висока от основния лихвен процент, действащ през съответния период. Изключение правят пет емисии на съкровищни бонове, продадени с отстъпка от номинала, и една емисия на шестмесечни съкровищни бонове, реализирана с 50% фиксирана лихва.

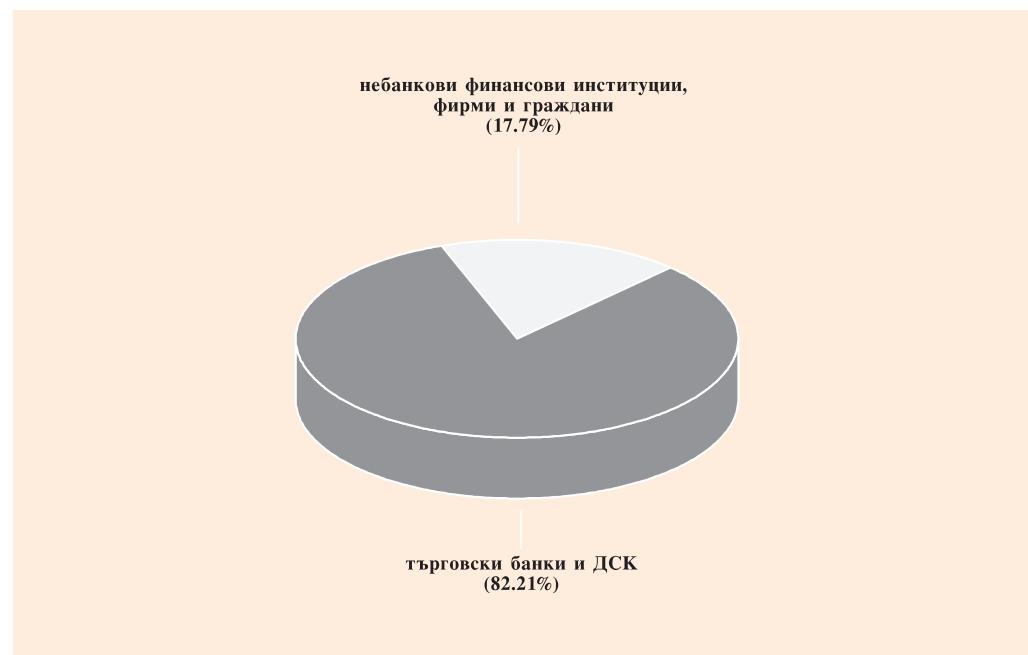
ОЛП И ГОДИШНА ДОХОДНОСТ НА ДЦК, ЕМИТИРАНИ ПРЕЗ ПЕРИОДА

Източник: БНБ.

Със ЗДБ за 1995 г. се предвижда небанково финансиране с ДЦК в размер на 3918 млн. лв. (нето). Във връзка с това продължи редовното емитиране на целеви емисии, предназначени за фирми и граждани, участието на последните с несъстезателни поръчки на аукционите, както и продажбите на ДЦК на вторичния пазар.

ДЪРЖАТЕЛИ НА ДЦК, ЕМИТИРАНИ ЗА ФИНАНСИРАНЕ НА БЮДЖЕТНИЯ ДЕФИЦИТ КЪМ 31 ДЕКЕМВРИ 1995 г.

Източник: БНБ.

По данни от регистъра, воден в БНБ въз основа на информацията, получена от финансовите институции по реда на чл.16 от Наредба № 5, размерът на притежаваните от небанкови финансови институции, фирми и граждани държавни ценни книжа възлиза към 31 декември 1995 г. на 26 476 млн. лв. но-

минална стойност, което представлява 17.79% от емисиите в обращение към тази дата. От тях 9977 млн. лв. се намират в портфейлите на застрахователните институции, 4679 млн. лв. от целевите емисии са закупени от фирми и граждани, 637 млн. лв. са в портфейлите на ФБК, 178.4 млн. лв. са придобити от фирми и граждани с несъстезателни поръчки на аукционите. Към 31 декември 1995 г. нетните продажби на ДЦК от БНБ на граждани, извършвани по реда на чл. 12 от Наредба № 5, възлизат на 995.6 млн. лв.

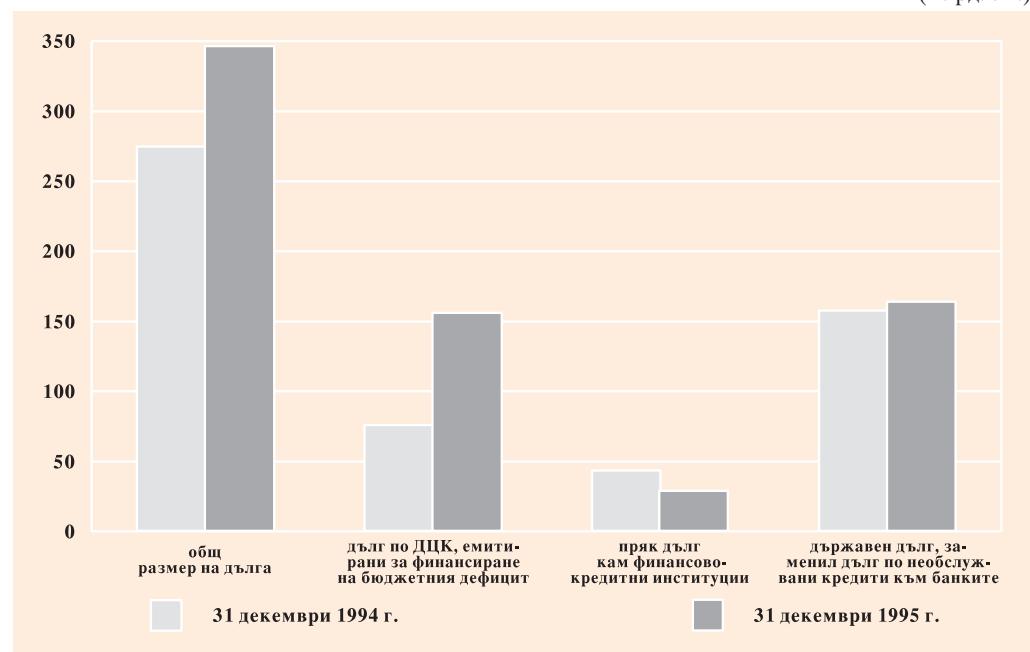
4. Вътрешен държавен дълг

Основните фактори, които определиха измененията в обема и структурата на вътрешния държавен дълг през 1995 г., бяха размерът на бюджетния дефицит, значителното нарастване на общите кредитни потребности, както и промените във валутния курс и основния лихвен процент.

Общийят размер на вътрешния държавен дълг през 1995 г. нарасна с 26.2%, като от 273 718.7 млн. лв. в началото на годината достигна 345 395.4 млн. лв., което представлява 39.6% от размера на БВП. В края на 1994 г. този дял бе 52.4%.

СТРУКТУРА НА ВЪТРЕШНИЯ ДЪРЖАВЕН ДЪЛГ

(млрд. лв.)

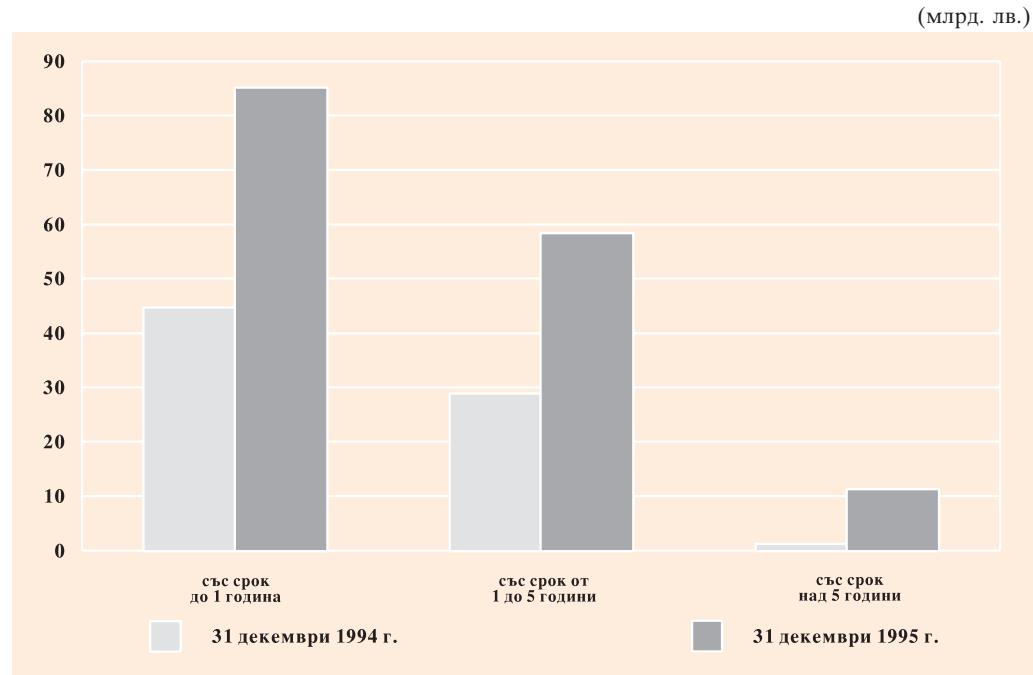
Източник: БНБ.

В резултат на възприетата линия за използване на ДЦК като основен източник за финансиране на бюджетния дефицит през отчетния период настъпиха съществени изменения в структурата на вътрешния държавен дълг. Дългът по ДЦК, емитирани за финансиране на бюджетния дефицит, се увеличи със 79 922.6 млн. лв. (нето) и достигна 154 762 млн. лв., включително целевите емисии, предназначени за фирми и граждани. Матуритетната структура на намиращите се в обращение ДЦК е съответно: със срок до 1 година – 85 169 млн. лв., или 55%; със срок до 5 години – 58 333.5 млн. лв., или 37.7%, и със срок до 9 години – 11 259.5 млн. лв., или 7.3%.

Финансирането на бюджетния дефицит през 1995 г. предимно с краткосрочни дългови инструменти, които представляват 74.4% от емитираните през периода ДЦК, породи необходимостта от значителни касови разходи на бу-

джета по обслужването на вътрешния дълг през определени периоди. В тази връзка стремежът на Министерството на финансите за облекчаване на бюджетните разходи чрез обратно изкупуване от портфейлите на инвеститорите на ДЦК с настъпващ падеж и заменянето им с нови с различен матуритет, както и провежданата от БНБ политика на използване на операции с ДЦК като важен паричен инструмент за регулиране ликвидността в банковата система позволиха да бъдат преструктурирани плащания по вътрешния дълг в размер на 39 029.8 млн. лв. (главници и лихви). Това представлява 26.2% от разходите за обслужване на дълга по ДЦК, емитирани за финансиране на бюджетния дефицит.

МАТУРИТЕТНА СТРУКТУРА НА ДЦК В ОБРАЩЕНИЕ, ЕМИТИРАНИ ЗА ФИНАНСИРАНЕ НА БЮДЖЕТНИЯ ДЕФИЦИТ

Източник: БНБ.

В изпълнение политиката на Министерството на финансите за подобряване управлението на вътрешния държавен дълг и повишаване на неговата пазарна ориентираност бе секюритизиран пряк дълг към БНБ в размер на 10 021.96 млн. лв. В замяна бяха емитирани четири извънредни емисии на дветгодишни съкровищни облигации. Тази трансформация не се отрази в касовото изпълнение на бюджета, а доведе само до преструктуриране на стария дълг, което е по-благоприятно по отношение на пазарната ориентираност и управлението на дълга. В резултат на това и на редовните погасителни вноски в размер на 4013.3 млн. лв. прекият дълг към централната банка намаля от 40 086.8 млн. лв. в началото на годината на 26 051.5 млн. лв. към 31 декември 1995 г., или с 35%.

Прекият дълг към ДСК и ДЗИ се обслужваше редовно и от 2210.9 млн. лв. в началото на годината намаля на 1737.9 млн. лв. в края на периода, или с 21.4%.

Дългът по държавни дългосрочни облигации, емитирани за поемане като държавен дълг на необслужваните кредити на държавни фирми към банките и на непогасения дълг на общините по кредити, предоставени от ДСК за жилищно строителство, нарасна от 156 581.6 млн. лв. в началото на годината на 162 843.8 млн. лв. в края, или с 4%. Увеличението се дължи главно на промяната във валутния курс и на новоемитираните средносрочни облигации в размер на 2600 млн. лв. за поемане от държавата на непогасения дълг на об-

щините по кредити, предоставени от ДСК за жилищно строителство. Ефективното намаление е в размер на 1615.9 млн. лв. и е резултат от използването на тези ценни книжа в приватизационни сделки и за погасяване на задълженията към държавата на държавни фирми, чиито необслужвани кредити са преоформени.

В структурно отношение дългът по държавни дългосрочни облигации се промени съществено. В изпълнение на приетите с ПМС № 89 от 1995 г. мерки за укрепване финансовото състояние на Стопанска банка – АД, и „Минералбанк“ – АД, част от дългосрочните облигации, емитирани по чл. 5 от ЗУНК, в размер на 837.7 млн. щ. д. и облигации, емитирани по ПМС № 234 от 1992 г., ПМС № 3 от 1994 г. и чл. 4 от ЗУНК, в размер на 2387.5 млн. лв., нариращи се в портфейлите на двете банки, бяха заменени от Министерството на финансите със седемгодишни държавни облигации в размер на 58 314.7 млн. лв. Тези облигации са по-високодоходни и носят лихва, равна на основния лихвен процент за съответния период, платима два пъти годишно.